

Organizacija
Ujedinjenih naroda
za obrazovanje,
znanost i kulturu

Episkopalni sklop
Eufrazijeve bazilike
u povijesnom središtu Poreča
Upisan na Popis svjetske baštine 1997.

EX.PO AUS
Extension of Potentiality
of Adriatic UNESCO sites

Projekt je sufinanciran
sredstvima Europske unije,
Instrument za
pretprijetnu pomoć

Projektnu aktivnost
provela je
Istarska županija –
Regione istriana

EUFRAZIJA
RSF
KATEDRALA U POŠTU

EUFRAZIJANA – KATEDRALA U POREČU

Organizacija
Ujedinjenih naroda
za obrazovanje,
znanost i kulturu

Episkopalni sklop
Eufrazijeve bazilike
u povijesnom središtu Poreča
Upisan na Popis svjetske baštine 1997.

EX-PO AUS
Extension of Potentiality
of Adriatic UNESCO sites

EUFRAZIJANA – KATEDRALA U POREČU

Ova publikacija izrađena je uz finansijsku pomoć Programa prekogranične suradnje IPA Adriatic (*IPA Adriatic Cross-Border Cooperation Programme*). Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Istarske županije – Regione Istriana i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta nadležnih Programa prekogranične suradnje IPA Adriatic.

Projekt je sufinanciran
sredstvima Europske unije,
Instrument za
prepristupnu pomoć

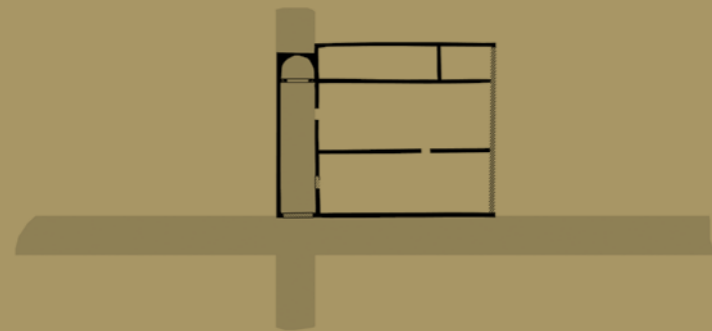

Projektnu aktivnost
provela je
Istarska županija –
Regione Istriana

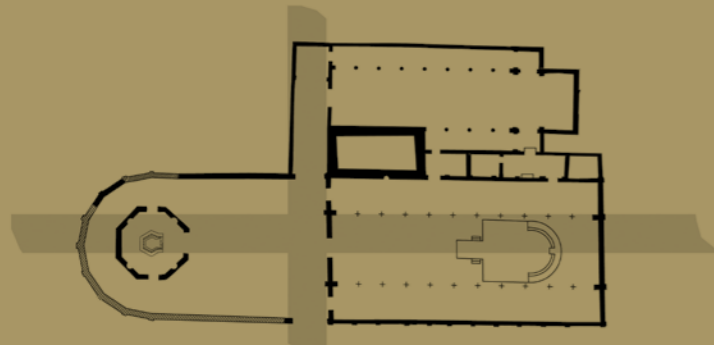

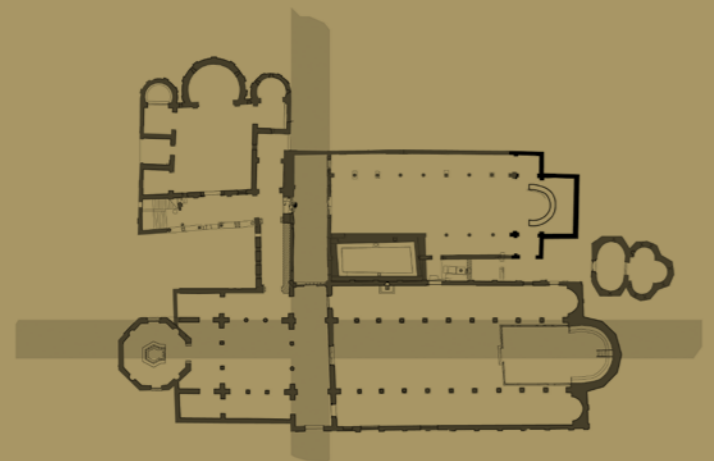
A

B

C

- A) najstarija crkva – Prva bazilika, 4. stoljeće
- B) veliki kompleks dvojne bazilike – Predeufrazijana, 5. stoljeće
- C) katedrala biskupa Eufrazija, sredina 6. stoljeća

Sivom bojom označen je položaj rimskih ulica.

Prečki katedralni kompleks predstavlja jednu od najbolje sačuvanih cjelina ranokršćanske arhitekture u svijetu. I danas su gotovo u potpunosti sačuvane, djelomično u izvornoj funkciji, trobrodna Eufrazijeva bazilika, atrij s kvadriportikom, memorijalna kapela i biskupska palača – sve građevine iz sredine 6. stoljeća. O ranijim građevnim slojevima svjedoče zgrada krstionice, brojni arheološki ostaci i razne strukture uklopljene u Eufrazijeve gradnje. Taj sloj katedrale nazivamo Predeufrazijanom i datiramo ga u 5. stoljeće. Sačuvani su ostaci struktura još starije crkve, prvenstveno podni mozaici, ali i dijelovi zida u elevaciji, koji se datiraju u kraj 4. stoljeća. Sve nabrojene crkvene građevine nastale su na području koje je prije toga bilo potpuno izgrađeno. Ostaci rimske arhitekture otkriveni su ispod podova najstarije crkve i na području nekadašnje ulice koja je prilikom izgradnje crkvenog kompleksa pretvorena u zatvoreno predvorje ispred pročelja (*nartex*).

Naravno da nije moguće na osnovi sačuvanih ostataka potpuno rekonstruirati izgled svake od pojedinih faza arhitektonskog razvoja područja i katedralnog kompleksa. Mnogi su dijelovi građevina uništeni za vrijeme kasnijih obnova i proširenja, a neke su uklopljene u novije strukture na način da se ne mogu prepoznati.

Poslije više od sto pedeset godina istraživanja i arheoloških iskopavanja mogu se razabrati sljedeći povijesni slojevi izgrađenosti: a) predcrkvene građevine, b) najstarija crkva – Prva bazilika, c) veliki kompleks dvojne bazilike – Predeufrazijane i d) katedrala biskupa Eufrazija. Tome možemo pribrojiti arhitektonske ostatke i liturgijsku opremu, koji svjedoče o radikalnoj transformaciji sjeverne bazilike Predeufrazijane u ranom srednjem vijeku. U vrijeme zrelog srednjeg i novog vijeka katedralni sklop doživio je iznenađujuće malo promjena. To je posljedica opće gospodarske i demografske dekadencije grada i biskupije u to doba. Katedrala je jedva održavana te za radikalnije zahvate jednostavno nije bilo mogućnosti.

KATEDRALA U RIMSKOM URBANISTIČKOM RASTERU GRADA

Složenu arheološku priču o nastanku i razvoju katedrale treba započeti od oblika grada u kojemu se nalazi. Prostorni kontekst svih faza gradnje porečke katedrale determiniran je urbanističkom organizacijom antičkog Parentiuma (*Parentium*). Revizija podataka o položaju antičkih arhitektonskih ostataka, a poglavito ostataka foruma na Trgu Marafor, omogućila je izradu vrlo precizne rekonstrukcije rimske parcelacije na kojoj se zasniva urbanistička struktura grada s pravilnim ortogonalnim sustavom karda i dekumana (*cardo, decumanus*).

Ostaci antičke ulice pronađeni su tijekom istraživanja i na području katedralnog kompleksa. Radi se o popločenju karda, koji je vodio prema zidinama sjevernog gradskog bedema. Prostor tog karda ostao je do danas okosnicom arhitektonske kompozicije kompleksa porečke katedrale. Naime, taj je kardo djelom natkriven i pregrađen, pretvoren u narteks koji

se protezao ispred pročelja crkvenih građevina u svim fazama njihovog postojanja. Ostaci ulice i predcrkvenih građevina otkriveni su tijekom nedavnih istraživanja, a podaci o različitim zidovima ispod poda prve crkve objavljeni su u starijoj literaturi. Kada spojimo te nalaze i pridružimo ih pretpostavljenim pravcima protezanja građevinskih struktura određenih antičkom parcelacijom, dobivamo niz malih četvrtastih prostorija poredanih uz istočnu stranu karda. Potpuno su sačuvani temelji i donji dio zidova, te prag prema ulici jedne od tih prostorija. Predložena rekonstrukcija niza malih dvorana duž ulice asocira prije na postojeće građevine gospodarske namjene nego na stambenu građevinu (*domus, villa urbana*). Ovakav zaključak nije u skladu s tradicionalnim tumačenjima da je na tom prostoru, u jednoj od reprezentativnijih dvorana stambene kuće, bio organiziran prvi tajni oratorij.

Ostaci prostorije koja je najbolje sačuvana pružaju još jedan važan podatak. Njezin južni zid iskorišten je pri gradnji prvih kulturnih prostora. Taj je zid produžen prema istoku, da bi postao sjevernim zidom uske sjeverne dvorane Prve bazilike. Ovakav kontinuitet u uporabi starijih struktura u izgradnji novih prostora i cijelih crkava bilježi se tijekom cijelog razdoblja građevinskog razvoja i transformacija katedralnog kompleksa.

Svaka nova faza radova uključivala je i ponovnu uporabu određenih starijih struktura koje su umetnute u novu arhitekturu. Tako nam se građevinski razvoj porčke katedrale pokazuje više kao niz pregradnji, adaptacija i proširenja nego kao povijest novogradnji, iako

su razlike u arhitektonskoj formi i dimenzijama građevina od jedne do druge faze vrlo velike. Tradicionalna historiografija uočila je taj kontinuitet, ali je prema tomu iznesen često puta ponavljan pogrešan zaključak o postojanju tzv. kućne crkve (*domus ecclesiae*) unutar rimske stambene kuće. Podni mozaik prve bazilike bio bi, prema tim interpretacijama, prvotni pod neke dvorane rimske kuće. Promjenu namjene potvrđuje i umetanje prikaza ribe u prvotnu mozaičku kompoziciju. Za predloženu tezu nema ni arheoloških, ni drugih egzaktnih dokaza. Može se samo ustvrditi da je prva crkvena građevina zaista nastala na mjestu ranijih profanih građevina, čiji su dijelovi iskorišteni u izgradnji.

OBRISI PRVE CRKVE

zgleđ Prve bazilike može se rekonstruirati jer su sačuvana velika polja podnog mozaika i veliki segmenti njezinih zidova. Potpuno su određeni njezini zapadni, južni i sjeverni perimetar, dok nam nije poznata duljina bazilike na istočnoj strani. Ta se građevina sastojala od tri paralelne četvrtaste dvorane nejednake veličine. Srednja je bila najveća i ona na podnom mozaiku ima natpis: *basilicae taselaverunt*, što znači da je mozaik načinjen za pod bazilike te je crkva već tada možda imala status katedrale. Južna je dvorana nešto uža i ima mozaički pod sličnih značajki kao srednja dvorana. Najsjeverniji prostor podijeljen je po dužini na kraću prostoriju, u kojoj je vjerojatno bila krstionica, i nešto veći prostor sa zapadne strane nepoznate namjene. Recentna arheološka istraživanja dopunila su saznanja o arhitekturi Prve bazilike. Tom je prilikom utvrđen narteks specifičnog oblika ispred pročelja, to jest na prostoru karda. Narteks se protezao cijelom širinom crkve, a na sjevernoj je strani bio zaključen polukružnom apsidom ispred koje je vjerojatno bio trijumfalni luk s parom

stupova. Pod te apside izrađen je od keramičkih kockica (*tesserae*), jednakih kao u sjevernoj dvorani. Na temelju trenutnih saznanja nije moguće utvrditi jesu li sve tri dvorane i narteks iz istog razdoblja, pa je moguće da su narteks i sjeverna dvorana sagrađeni nešto kasnije. Numizmatički nalazi ispod podnog mozaika datiraju ovu arhitekturu u kraj 4. stoljeća, iako je njezina tipologija dosta arhaična za to razdoblje. Zbog toga treba istaknuti da se datiranje numizmatičkim nalazom odnosi samo na mozaičke podove. Arhitektonsku tipološku paralelu ovoj gradnji predstavlja kompleks akvilejske katedrale teodorijanskog, ali i postteodorijanskog razdoblja ako uzmemo u obzir oblik narteksa kakav u prvoj akvilejskoj bazilici nije utvrđen. Važan podatak za prijedlog rekonstrukcije Prve bazilike predstavlja identifikacija dijela zida narteksa s jednim prozorom i bočnim pilastrom trijumfalnog luka apside, uklopljenim u zid biskupije iz 6. stoljeća. To je jedini podatak o elevaciji prve, sigurno utvrđene crkvene građevine katedralnog kompleksa.

ANNO
DOMINI
MCMLXXXIII

PREDEUFRAZIJANA, DVOJNA CRKVA

Tijekom 5. stoljeća mala crkva, vjerojatno već tada katedrala, bitno je monumentalizirana izgradnjom dviju paralelnih trobrodskih bazilika, od kojih se ona sjeverna nalazi točno iznad prostora Prve bazilike. Južni perimetralni zid Prve bazilike iskorišten je kao temelj sjeverne kolonade južne, veće bazilike. Velika bazilika Predefrazijane nalazi se potpuno ispod sadašnje Eufrazijeve bazilike, s kojom ima istovjetni perimetar s tri strane. Istočni rub, to jest položaj istočnog perimetralnog zida, djelomično potvrđuje rub mozaičkog polja na podu Predefrazijane. Ta je bazilika imala slobodno stojeći subselij (*subselium*, grč. *synthronos*) – svećeničku klupu odmaknutu od istočnog zida. Nisu utvrđeni drugi detalji izgleda veće bazilike Predefrazijane kao, na primjer, točan interkolumnij kolonade ili oblik trijumfalnog luka. Sličnog je oblika bila i sjevernija bazilika. Od nje

su sačuvani perimetralni zidovi, ali i temelj kolonade s nekoliko sačuvanih kamenih blokova donjeg dijela stupova arkature. To omogućava rekonstrukciju njezinog unutrašnjeg izgleda, poglavito jer su na istočnoj strani sačuvana dva lučna prolaza, koji su povezivali svetište s bočnim brodovima. I ova bazilika imala je subselij istog oblika i položaja kao glavna bazilika. Dobro su sačuvani elementi narteksa, koji se protezao duž oba crkvena pročelja. Kao i onaj iz prethodnog razdoblja, bio je širok koliko i kardo, ali je na sjevernoj strani završavao ravnim zidom. Narteks je imao mozaički pod od keramičkih i kamenih kockica, u kompoziciji riblje kosti.

Kompleksu Predefrazijane pripada i osmerostrana krstionica smještena u osovini veće bazilike. Ta je krstionica ostala u funkciji i tijekom kasnijeg razdoblja, te čini logični sastavni dio arhitektonske kompozicije

Eufrazijeve katedrale, pa njezina datacija u razdoblje Predeufrazijane ostavlja nekoliko otvorenih pitanja. Također, nije potpuno razriješeno pitanje oblika višekutnog ophoda, čiji su ostaci otkriveni sa sjeverozapadne strane krstionice. Vjerojatno se radi o nižim prostorijama ili trijemovima, koji su okruživali cijelu krstionicu ili samo njezinu zapadnu polovicu. Analogije za takvu tipologiju imamo u krstionicama u Canossi, Rivi San Vitale, Miletu, Svetom Ivanu u Efezu pa i u krstionici akvilejske katedrale. Nije još razjašnjeno ni pitanje aneksa ili apside na sjeveroistočnoj strani krstionice. O tom arhitektonskom elementu svjedoče tragovi u zidovima i crteži iz 18. stoljeća. Predeufrazijana je, za

razliku od prve bazilike, zauzimala tri porečke inzule. Prema jugu protezala se iznad i preko prostora pretpostavljenog dekumanusa, dok su sa zapadne strane karda sagrađeni atrij i krstionica. Nije poznato je li se katedralni kompleks Predeufrazijane širio i sjeverno od atrija i krstionice, gdje je danas biskupija. Urbanistička i arhitektonska kompozicija te oblik liturgičke opreme (*sintronos*) imaju analogije u akvilejskoj postteodorijanskoj katedrali. Osim grube relativne stratigrafije, ne postoje drugi elementi za dataciju, ali stilske analogije govore da je riječ o sredini 5. stoljeća.

MODERNIZACIJA KATEDRALE U DOBA BISKUPA EUFRAZIJA

Eufrazije je bio porečki biskup u vrijeme uspostave justinijanske vlasti u zapadnom dijelu Carstva, čemu u prilog govore likovna obilježja arhitekture i dekorativnog sustava katedralnog sklopa kakvi su sačuvani do danas. Biskup Eufrazije zabilježio je svoj graditeljski pothvat natpisom u glavnoj apsidi i nizom monograma na kapitelima, vratima i ukrasnim pločama. Svi ti podaci govore da je vrijeme gradnje približno sredina 6. stoljeća. Eufrazijeva adaptacija obuhvatila je u prvom redu veliku baziliku. Ona se svojim osnovnim oblikom dovezuje na stariju baziliku, od koje koristi temelje i dijelove zidova s triju strana građevine. Potpunu novogradnju predstavljaju velika središnja poligonalna apsida i polukružne upisane apside bočnih brodova. Naravno, potpuno se mijenja crkvena oprema, postavljena je kolonada s kapitelima od

prokoneškog mramora, oltarna ograda, propovjedaonica, a površine apsida prekrivene su figuralnim i dekorativnim mozaicima te ornamentom u tehnici raznobojne kamene inkrustacije (*opus sectile*). Sačuvanost i vrsnoća arhitektonskih i arhitektonsko-dekorativnih detalja u Eufrazijevoj bazilici može se usporediti s primjerima najpoznatijih građevina justinijanskog doba u Raveni, ali i Carigradu. Eufrazijevim novogradnjama pripada i kvadriportik atrija, izgrađen u prostoru između krstionice i bazilike, što je vjerojatno bio i prostor prethodnog atrija. Sjeverna bazilika Predeufrazijane ostaje neizmijenjena i u funkciji u doba Eufrazija. Budući da je ostala na nižoj razini, s novom je crkvom bila povezana s četiri stuba. Otkrivene su one koje povezuju stari i novi dio nartekusa.

BISKUPIJA POREČKE KATEDRALE

JEDINA U SVIJETU SAČUVANA DO KROVA

Sjeverno od atrija i krstionice Eufrazije gradi zgradu biskupije – biskupsku palaču. To je jednokatna građevina pseudobazilikalne tipologije. U prizemlju je velika četvrtasta dvorana s manjim bočnim prostorijama. Na pročelju je bio trijem od kojega su sačuvane tri baze stupova. Glavna i bočne prostorije završavale su na sjevernoj strani polukružnim apsidama. U prizemlju nisu otkriveni tragovi završne arhitektonske obrade prostora te se pretpostavlja da su ove dvorane imale jednostavnu utilitarnu svrhu. Jedino se u trijemu javljaju reljefni krizmoni (Kristovi monogrami), što treba tumačiti funkcijom trijema kroz koji je biskup iz reprezentativne dvorane na katu pristupao narteksu i preko njega ulazio u bazilike. Na katu je potpuno sačuvana velika središnja dvorana, uzdignuta iznad bočnih prostorija i osvijetljena nizom od 11 prozora. Sa sjeverne strane nalazi se prostrana apsida s velikim prozorima.

Pročelje apside artikulirano je u obliku svečanog tro-lučnog prolaza s parom mramornih stupova korintskih kapitela koji nose veliki središnji i manje bočne lukove. Na mramornim impostima isklesani su simbolički reljefi ptica uz križ. Unutrašnja površina trijumfalnog luka ukrašena je reljefnom štukaturom s motivom vinove loze. Ovakva oprema središnje dvorane jasno govori da je riječ o prijestolnoj dvorani porečkog biskupa, prostoru za protokolarne prijeme (*episcopalis audientiae*).

S istočne strane kompleksa, uz glavnu apsidu Eufrazijeve bazilike nalazi se manja građevina memorijalne kapele. Riječ je kompleksnoj arhitekturi koja se sastoji od trolisnog dijela i eliptoidnog predvorja. Arhitektonski je oblik tipičan za justinijansko razdoblje. Prostori su možda služili kao relikvijar, ali moguće je da su sagrađeni i kao mauzolej.

NOVOVJEKE PREINAKE

Glavni dijelovi katedralnog sklopa iz doba biskupa Eufrazija (bazilika, atrij, krstionica, biskupija, memorijalna kapela) ostali su sačuvani do danas. Sjeverna je katedrala tijekom srednjeg vijeka zapuštena i porušena, a na njezinom je mjestu stoljećima bilo groblje. Od crkava na tom području ostali su samo arheološki ostaci. Između dva svjetska rata bila je arheološki istražena tadašnja katedralna sakristija. Otkriven je prezbiterij sjeverne bazilike Predeufrazijane s tragovima njegove transformacije u ranom srednjem vijeku. Tada je u prostor iza sintronosa postavljen veliki kameni sarkofag s predromaničkim reljefima na prednjoj strani. Na istočnoj strani prostora sagrađene su tri identične polukružne upisane apside te je taj dio

sjeverne katedrale pretvoren u jednobrodnu predromaničku kapelu. Ove intervencije mogu se datirati u razdoblje 8.–9. stoljeća.

U 18. stoljeću uz južni bok bazilike prigradene su dvije prostrane kapele. Ona zapadnija, kapela sv. Križa, nastala je na prostoru kojega su do tada zauzimala dvije male romaničke crkve. Veći su građevinski zahvati provedeni sredinom 19. stoljeća. Duhom historicizma ponesen biskup Peteani dao je baziliku proširiti izgradnjom prostranih kapela sa svake strane, tako da su one tvorile svojevrzni transept. Na spoju s bočnim brodovima bili su postavljeni neostilski tribeloni, a sagrađeno je i predimenzionirano pjevalište na zapadnoj strani.

ISTRAŽIVANJA I INTERVENCIJE RESTAURATORA

Sredinom prve polovice 20. stoljeća proveden je veliki restauratorski program nakon kojega je Eufrazijeva bazilika dobila izgled koji danas vidimo. Sjeverna, Peteanijeva kapela je demontirana, južna je odijeljena od crkve, a pjevalište je uklonjeno. Otvoreni su izvorni prozori na sjevernom zidu bazilike, dovršeno je restauriranje krstionice. Unutrašnjost bazilike bila je potpuno otkopana i arheološki istražena. Novi pod u crkvi postavljen je na betonsku ploču, na kojoj su konstruirani otvori kroz koje se mogu vidjeti stariji podovi s mozaikom. Arheološki je bila istražena i prostorija u kojoj je bila sakristija, ali je preko nalaza bio postavljen pod.

Krajem 20. stoljeća započet je novi konzervatorsko-restauratorski program, koji je obuhvatio zgradu biskupije, arheološko područje i sakristiju. Tada je u biskupovu vrtu na mjestu zapuštene i dijelom ruševne zgrade sagrađen novi biskupski dom, u koji je preseljen ordinarijat i biskupova rezidencija. Time je omogućena restauracija i otvaranje za javnost zgrade biskupije u

kojoj su do tada tijekom stoljeća, od vremena Eufrazija, boravili porečki biskupi. U biskupiji su dijelom demontirane novije konstrukcije, tako da su glavni prostori u velikoj mjeri dobili svoj izvorni izgled. Radovi su dovršeni 2001. godine i u zgradi su uređeni lapidarij i zbirka crkvenih umjetnina. Nakon toga pristupilo se uređenju arheološkog područja preko kojega je uspostavljena veza s prostorom bivše sakristije, čime je postignuto kružno kretanje posjetitelja: od muzeja, preko arheološkog područja, nekadašnje sakristije i trolisne kapele do bazilike. Funkciju sakristije preuzela je kapela na južnoj strani, a u oslobođenom prostoru prezentirani su ostaci apside sjeverne bazilike Predeufrazijane s njezinim srednjovjekovnim transformacijama. Uređena je presvođena dvorana, restaurirani su mozaici u trolisnoj kapeli i popravljen sarkofag sv. Maura i Eleuterija. Ovim je radovima omogućeno otvaranje za javnost gotovo svih spomenički važnih dijelova Eufrazijane, mogućnost koju koriste tisuće posjetitelja godišnje.

E·CVO·SACRE·SECVLS·ARE·HOC·OP·

EX·VOTO·PERFECIT·EPS·OTO·

ATRIJ I
KRSTIONICA

ATRIJ

2

Na samom ulazu u katedralni kompleks dočekat će nas živopisan i, na prvi pogled, dopadljiv portal izgrađen 1902. godine (Slika 2.). Radi se, nažalost, o jedinom ozbiljno neautentičnom dijelu Eufrazijane. Niz prolaz koji se produžava u smjeru jedne od poprečnih ulica (*cardo*) ulazi se u atrij (Slika 1.). To je prostor iz kojeg se zalazi u sve ostale dijelove katedrale. Ima oblik kvadriportika, kojemu trijemove

formiraju ugaoni križni pilastri i po par stupova, koji nose po tri nejednaka luka. Ovo je izvrsno proporcioni-ran, dijelom pokriven, dijelom otkriven prostor, u kojem se izmjenjuju zasjenjena i osvijetljena mjesta. Sadašnji izgled atrija rezultat je popravaka iz 1866. godine, kada je podignut porušeni zapadni trijem i postavljen novi par stupova s kapitelima.

3

Ostali su dijelovi autentični, a naročito se ističu mramorni stupovi s bogato ukrašenim prošupljenim kapitelima (Slike 3. i 4.). Najbolje su sačuvani oni na zapadnoj strani, a najneobičnije izgledaju oni na sjevernoj. Ti su kapiteli manji od ostalih i s bočnih strana imaju isklesanu široku okomitu vrpću (Slika 5.). Takav njihov oblik govori da su bili izvorno namijenjeni za neki

višedijelni prozor i svjedoče o tome kako je za izradu Eufrazijeve bazilike korišten i materijal sa skladišta, izvorno isklesan za neku drugu namjenu. Raznolikost kapitela ujednačavaju identični masivni kubični imposti, na kojima počivaju lukovi.

4

Kada se iz atrija pogleda prema istočnoj strani, vidi se gornji dio pročelnog zida Eufrazijeve bazilike (Slika 6.). Tu su sačuvani ostaci i tragovi zidnog mozaika, kojim je bila opremljena vanjšina crkve. U gornjem dijelu tek naziremo razbacane kockice ili otiske u žbuci velike kompozicije s Kristom u središtu, dok je u donjem dijelu, gdje je bio bolje sačuvan, mozaik radikalno

5

i nespretno restauriran u 19. stoljeću. Prikazi četvorice apostola, između kojih su apokaliptički svijećnjaci, zasigurno reproduciraju ostatke izvornog mozaika, ali izvedeni su previše pojednostavljeno, gotovo naivno, te nam mogu poslužiti tek kao asocijacija na izuzetnu luksuznu dekoraciju kojom je bilo opremljeno pročelje.

7

8

9

10

Na zidovima atrija uzidano je više kamenih spomenika, tako da je ovaj prostor svojevrsni lapidarij. U jugozapadnom uglu posloženi su cjeloviti ili fragmentarni mramorni stupovi, koji su se nekada nalazili u oltarnoj ogradi bazilike (Slike 7.-9.). Sastoje se od donjeg četvrtastog dijela, na koji se nadovezuje stup s kapitelom. U donjem dijelu vide se uspravni utori u koje su bile usađene ploče oltarne ograde. Na vratu jednog

kapitela uklesan je pobožni natpis, a na nekim stupovima zapažaju se isklesana mala grčka slova – to su klesarski znakovi majstora koji su ih izradili u carigradskim kamenolomima (Slika 10.). Neki od tih pilastarastupova pomno su uglačani i na jednoj strani njihovi su profili izmijenjeni. To su oni koji su sredinom 19. stoljeća bili preuređeni u nosače propovjedaonice, koju je sredinom 19. stoljeća dao izraditi biskup Peteani.

12

13

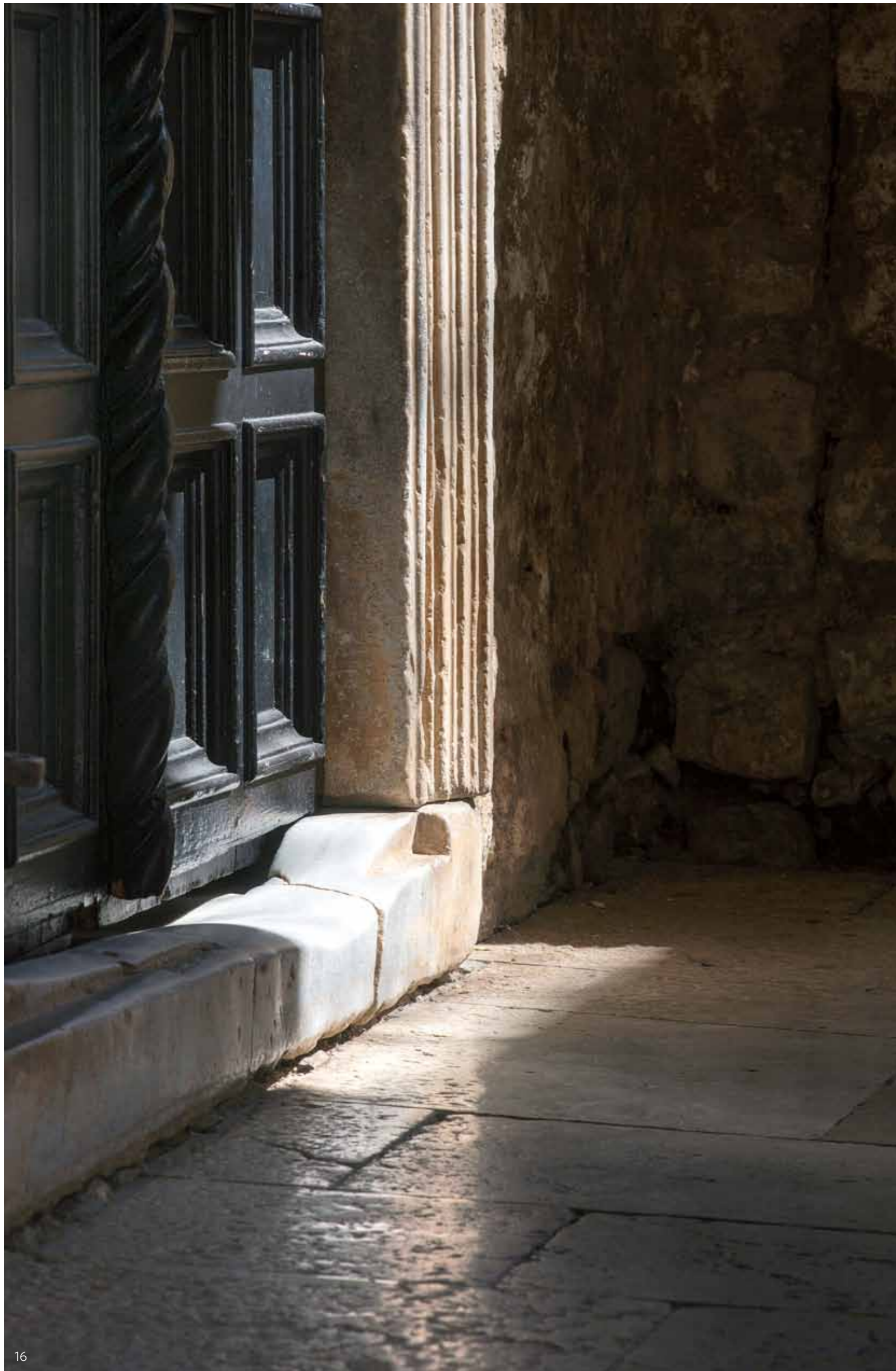
14

15

Pod te propovjedaonice nalazi se na južnom zidu, poligonalnog je oblika, a na ploči vidimo reljef ležećeg biskupa (Slika 11.). Riječ je o nadgrobnoj ploči biskupa Quirinija iz 1475. godine, koju je njegov nasljednik preuređio za svoju propovjedaonicu. Pažnje su vrijedni reljefi iz ranosrednjovjekovnog razdoblja koji su ugrađeni u zidove krstionice. To su fragmenti greda s karakterističnim predromaničkim pletenicama. Na južnom zidu, počevši od istoka, vidimo fragmente reljefa s prednje strane nekog sarkofaga (Slika 12.). Prikazani su križevi kojima sa svake strane stoji po jedan paun – simbol besmrtnosti. Uz križ je postavljen i par golubica, simboli mira.

Veliko svetohranište s puno figura, lavom sv. Marka i grbom obitelji Grimani potječe iz 14. stoljeća (Slika 13.). Dvije ploče s vibrantnom centripetalnom kompozicijom u plitkom reljefu primjeri su ranosrednjovjekovne skulpture iz 8. stoljeća (Slika 14.). Na sljedećoj ploči je Jaganjac Božji kao simbol Krista, prikazan sa zastavom uskrsnuća (Slika 15.). Na oštećenoj ploči od bijelog mramora nalazio se sažeti prikaz Krista kao dobrog pastira: dva jaganjca okrenuta prema križu.

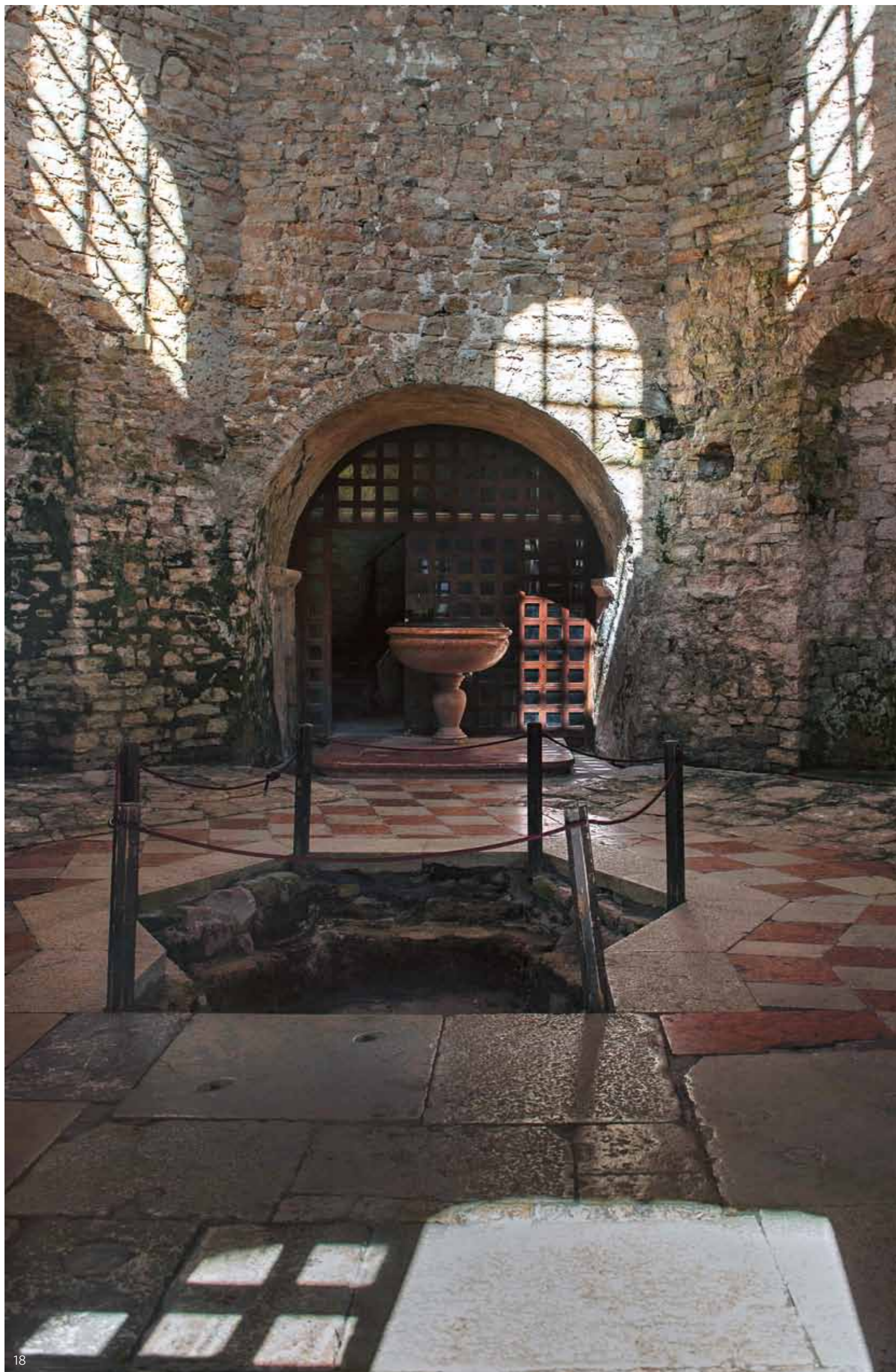

U Eufrazijevu baziliku ulazi se kroz troja simetrično postavljena vrata. Sukladno veličinama prostora u koje se ulazi, srednja su dvostruko veća od bočnih. Sva vrata imaju sačuvane izvorne profilirane mramorne okvire od prokoneškog mramora te prepoznajemo rad klesara vezanih uz kamenolome u blizini Konstantinopola (Slika 16.). Na nadvratniku glavnih

vrata isklesan je okrugli medaljon s monogramom biskupa Eufrazija, koji je već na samom ulazu objelodanio svoju inicijativu za gradnju crkve (Slika 17.). Može se uočiti da su okviri vrata bili ugrađeni u već sazidane otvore s rasteretnim lukom. Iznad glavnih vrata još vidimo ispunu od šupljih cigli kojima je taj otvor bio zazidan kako bi se ukrašeni nadvratnik manje opteretio.

KRSTIONICA

19

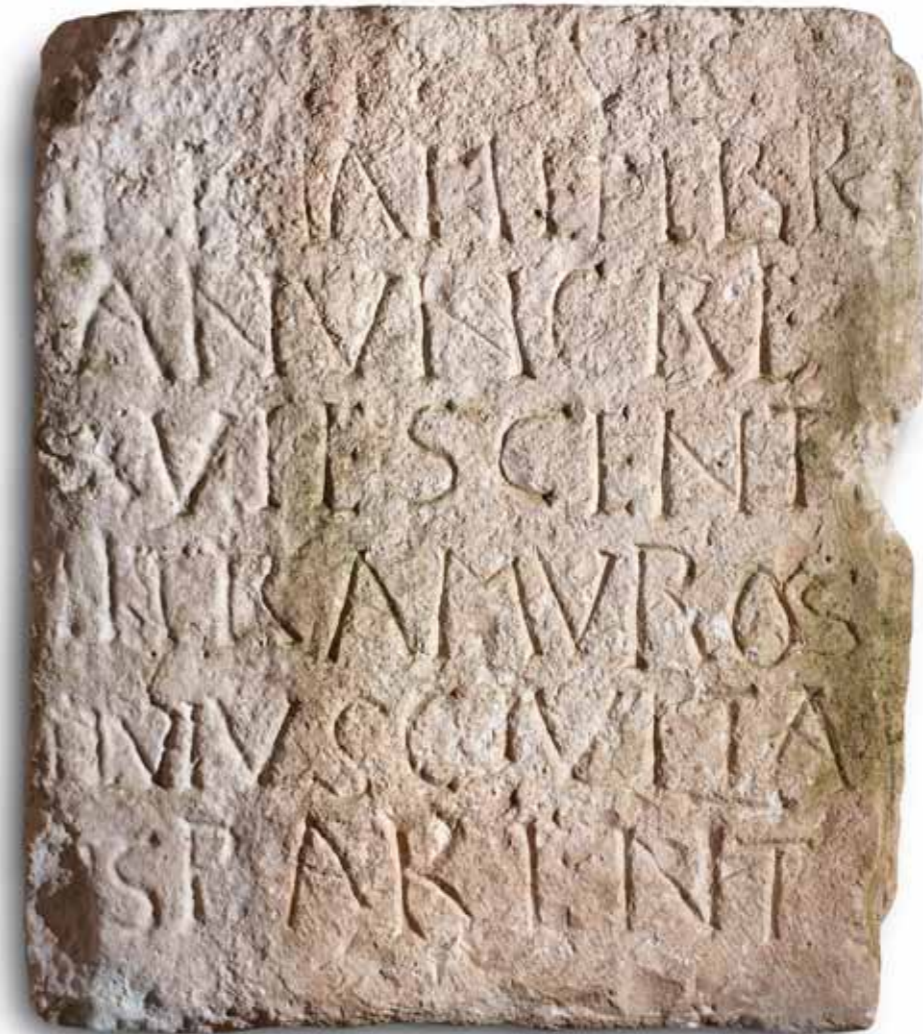

20

Krstionica, jedna od najbolje sačuvanih iz rano-kršćanskog razdoblja uopće, ima osmerostrani oblik, a pri vrhu svakog zida nalazi se veliki prozor. Gornji dio krstionice s prozorima rekonstrukcija je iz 19. stoljeća, ali stari crteži dokazuju da poprilično vjerno predočava izvorni izgled. Prostor je ožvijen malim polukružnim ili četvrtastim nišama u osi svake stranice. U sredini je šesterostrani bazen ukopan u zemlju (Slika 18.). To je mjesto gdje se izvrsno može predočiti

kako je izgledao ambijent u kojem se odvijao važan ceremonijal krštenja i iz kojeg se krštena osoba kroz velika vrata mogla prvi put uputiti u samu crkvu. Na zidove je postavljeno nekoliko mramornih i kamenih ulomaka s reljefima. Jedan prepoznajemo kao gornji dio prednje strane nekog oltara iz 6. stoljeća (Slika 19.). Na drugom mramornom ulomku prikazan je elegantan paun (Slika 20.). Trokutasti oblik ove ploče govori da je ona bila sastavnim dijelom ambona u Eufrazijevoj bazilici.

23

Na nasuprotnom zidu je ploča s natpisom koji spominje prijenos nekih relikvija s porečkog groblja. Pretpostavlja se da tekst govori o prijenosu zemnih ostataka svetoga Maura u katedralu (Slika 23.).

Na zapadnu stranu krstionice prislonjen je masivni četvrtasti zvonik (Slika 21.). Njegova gradnja započeta je u 11. stoljeću i taj najstariji dio seže u visinu od samo nekoliko metara. Gradnja je dovršena u 16. stoljeću, u pojednostavljenim oblicima. Vrijedno je truda sa zvonika pogledati krovove katedrale i Poreča te porečko priobalje (Slika 22.).

BISKUPSKA
PALAČA

PRIZEMLJE I
LAPIDARIJ

25

Dut nas dalje vodi na sjever, u dvorište biskupske palače (Slika 24.). Taj je ambijent sadašnji izgled dobio krajem 17. stoljeća, u vrijeme biskupa Alessandra Adelasija, koji je dao izgraditi elegantno stubište i preuredio trijem na prvom katu. O tome nam svjedoče njegov grb i tekst uklesan na

nadvratniku (Slika 25.). Kada uđemo u prizemlje biskupije, stupili smo u prostor gdje nas sa svih strana okružuju zidovi iz 6. stoljeća. Izuzetna je prigoda boraviti u ambijentu starom četrnaest stoljeća. S južne strane cijelom se širinom zgrade proteže trijem kroz koji se sa zapada pristupalo narteksu.

27

28

Tu se može vidjeti originalni prag, koji nam govori o izvornoj razini poda u tim prostorima. Preko trijema razapet je masivni kameni luk, na kojemu je s jedne strane isklesan križ proširenih krakova, a s druge Kristov monogram. Uz slova „X” i „P” (Rho), koja su kratica imena *Hristos*, uklesano je i slovo „omega”, kao posljednje slovo alfabeta, a sve obuhvaća stilizirani

vijenac. Ovaj mali „rebus” možemo pročitati kao: „slavimo (vijenac) Krista (monogram) koji je bio razapet na križu i koji će suditi na koncu svijeta (omega)” (Slika 28.). Kristov monogram isklesan je i na nadvratniku ulaza u glavne prostore prizemlja biskupije (Slike 26. i 27.). Na zapadnoj strani trijema vide se ostaci stubišta kojim je prizemlje bilo povezano s katom.

Kada uđemo u glavnu dvoranu prizemlja biskupije, prostor će nam pregraditi četiri velika zidana pilastra obojana u bijelo (Slika 29.). Ti su potpornji ugrađeni u 19. stoljeću. Svi ostali zidovi pripadaju izvornoj gradnji iz sredine 6. stoljeća.

Razizemlje biskupije podijeljeno je u nekoliko prostorija. U sredini je velika četvrtasta dvorana, a sa strane su manje prostorije. U sjeverozapadnoj prostoriji mogu se vidjeti ostaci polukružne apside, a u još većoj dubini arheološki ostaci onoga što je preostalo od starijih građevina, koje su se ovdje nalazile prije zgrade biskupije. Svi su prostori sa sjeverne strane bili zaključeni polukružnim apsidama. Potpuno je sačuvan zid velike središnje apside, tako da se vide i uski prozori na njezinom plaštu.

30

U prostoru glavne apside, odijeljenom drvenom rešetkom, izloženi su najvrjedniji spomenici porečkog kršćanstva. Najvažniji među njima svakako je originalni fragment podnog mozaika bazilike iz 4. stoljeća s prikazom ribe (Slika 30.). Početna slova riječi 'riba' na grčkom (*ikhthys*) prvi su kršćani prepoznavali kao frazu *Iesus Christos Theou Hyos Soter*, što znači 'Isus Krist, Sin Božji, Spasitelj', te su lik ribe koristili kao tajni

znak kojim su se identificirali članovi tada ilegalne crkve. I naš je mozaik s naslikanom ribom interpretiran kao simbol progonjene porečke zajednice kršćana, na podu dvorane gradske stambene kuće (*domus ecclesiae*) u kojoj se ona okupljala. To ne mora biti točno, jer se riba kao simbol Krista često prikazuje i u kasnijim stoljećima, kada je bilo potpuno slobodno ispovijedati kršćanstvo.

31

Pored mozaika nalazi se mramorna ploča prednje strane baze Eufrazijevog oltara (Slika 31.). Na njoj su isklesane simbolične životinje, delfini i golubice, a u donjem su dijelu vratašca kroz koja se moglo poviriti u prostor u kojem se čuvala relikvija. Na polukružnoj vrpici isklesan je natpis koji govori da je Eufrazije dao načiniti oltar 11 godina nakon što je zaređen za porečkog biskupa. Radi se o izvrsno klesanoj umjetnini,

plitki reljef savršeno je iscrtan, povezanih je obrisa i zaobljenih rubova koji stvaraju blage sjene. O vještini majstora govori način na koji je prirodna, tamnija vena u mramoru iskorištena da bi se naglasilo središte kompozicije.

33

34

U istočnoj apsidi i pokrajnoj prostoriji izloženi su predmeti koji potječu iz ranog srednjeg vijeka. U središtu apsida položena je monolitna kamena biskupska katedra (Slika 32.). Njezine su stranice ukrašene

pletrenim i drugim plitkoreliefnim ukrasima (Slike 33. i 34.). Oblici dekoracije govore da potječe iz 8. stoljeća. Riječ je o unikatnom primjerku monolitne kamene katedre iz tog razdoblja.

35

36

Na zidu su izloženi fragmenti reljefa s predromaničkim motivima, a na jednoj je gredi natpis koji spominje prezbitera Leoparda (*Leopardus*), koji je u Poreču podigao crkvu u čast svetom Pelagiju (Slika 35.). Ulomak podnog mozaika izložen na zidu potječe iz 8. ili 9. stoljeća, a nije poznato iz koje je crkve (Slika 36.).

38

39

40

41

U čitavom prizemlju biskupije raspoređeno je desetak ulomaka originalnog podnog mozaika s podova starijih crkava kompleksa, iz 4. i 5. stoljeća (Slike 37.–41.). Maštovito su ritmizirani sustavom ornamenta u samo tri boje, a najzanimljiviji su, naravno, oni koji sadrže natpise iz kojih se čita o pobožnim darova-

teljima, koji su dali zabilježiti kolika je površina mozaika izrađena njihovom donacijom. Velika je rijetkost natpis koji se također odnosi na darivanje za izradu dijela raskošnog poda, ali je darivatelj poželio ostati anonimn te je naglasio da Gospodin zna njegovo ime (Slika 42.).

IOHANNIS
NOMINE SCUM
SVIS PROVO
TO SVOTECTI
PEDE SVX

CIVIS NVVM
ENDS MVET
PROVOTO
VO FCPDXIII

44

45

46

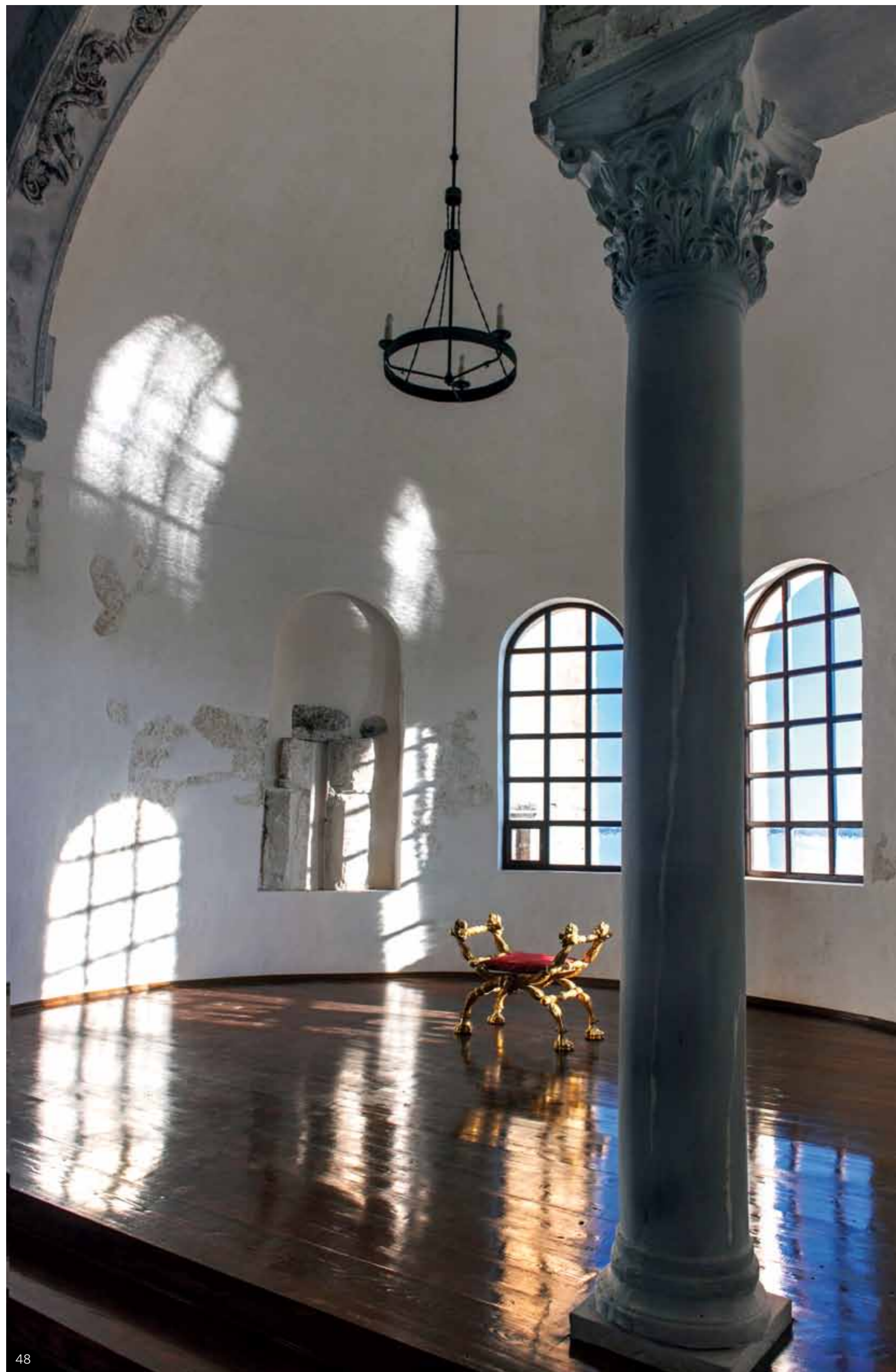
47

Kada smo se stubištem popeli na prvi kat, stupili smo također na trijem, ali ovdje bitno preuređen u razdoblju baroka. Njegov je prostor poslužio za izlaganje brojnih kamenih spomenika koji uglavnom potječu od raskošne mramorne opreme iz Eufrazijeva doba (Slika 43.). Na sjevernom zidu trijema mogu se vidjeti ostaci izvorne žbuke kojom je u 6. stoljeću taj zid bio pokriven, a na nekoliko mjesta vide se ostaci zidnih slika iz razdoblja srednjeg vijeka, 13.-14. stoljeća (Slika 44.). Dio

izložaka smješten je i u manju prostoriju na sjeveroistočnoj strani (ulomci pluteja i ambona) (Slike 45.-47.). U maloj vitrini pokazani su fragmenti koji su izašli na vidjelo tijekom restauratorskih radova u biskupiji, 90-ih godina prošlog stoljeća. Istaknuti treba dobro sačuvanu tegulu s pečatom koja je, uz još nekoliko sličnih, nađena na krovu biskupije, kamo je vjerojatno dospjela u vrijeme njezine izgradnje sredinom 6. stoljeća.

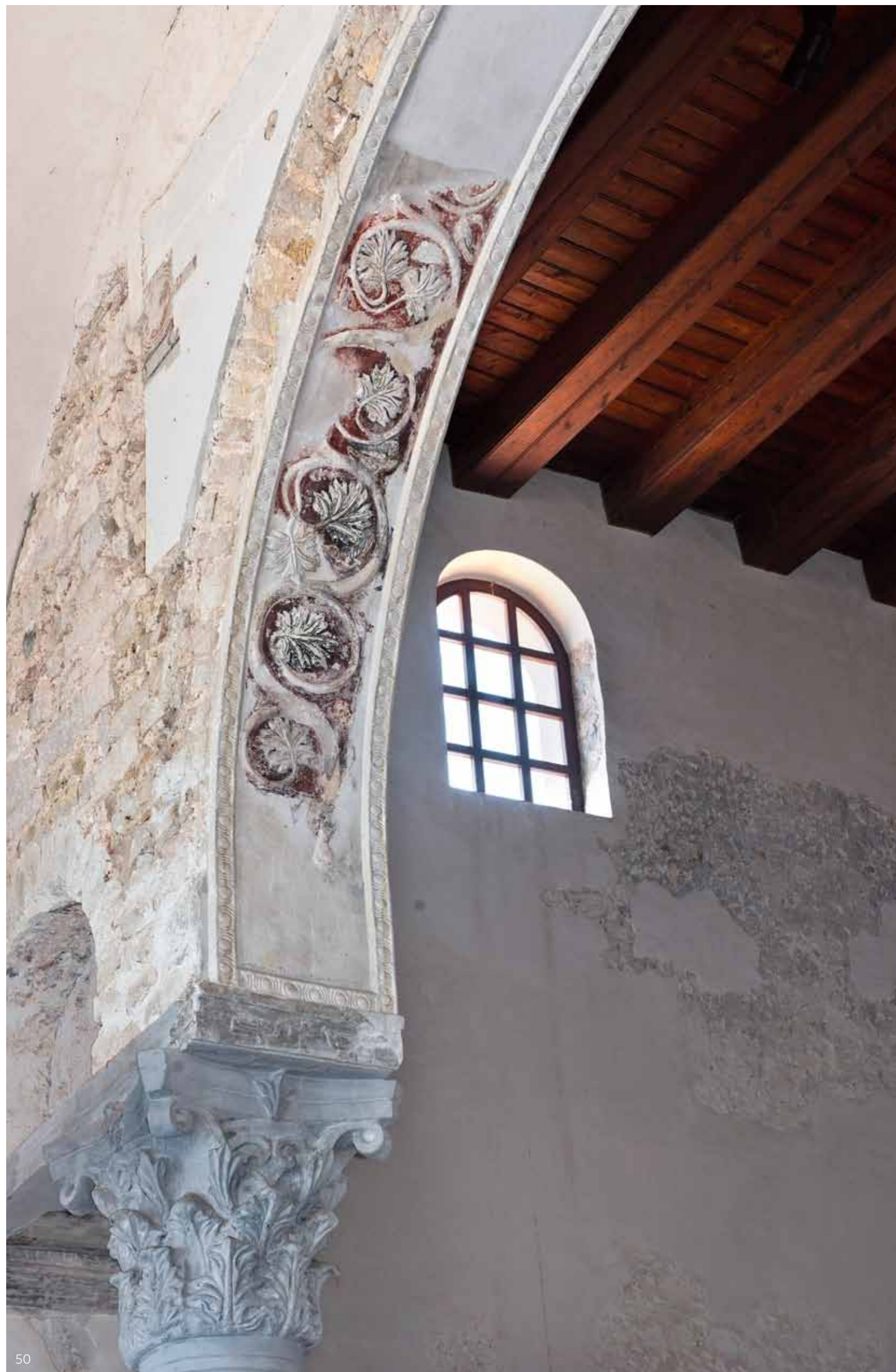

GLAVNA
DVORANA
BISKUPIJE

Kroz velika mramorna vrata stupit ćemo u središnju, glavnu dvoranu biskupije (Slika 49.). Zbog ovog je prostora i sagrađena čitava zgrada. To je ceremonijalna, prijestolna dvorana, dvorana za prijem, mjesto iz kojeg je biskup Eufrazije upravljao dijecezom, ali i gradskim područjem. Prostor je iznenađujuće dobro sačuvao izvorne arhitektonske osobine i detalje opreme. Radi se o gotovo pravilnoj kockastoj prostoriji, koja je sa sjeverne strane upotpunjena prostranom polukružnom apsidadom (Slika 48.). Glavni prostor osvjetljavaju prozori postavljeni pri samom vrhu zidova. Na

jednom od njih sačuvana je *in situ* kamena prošupljena tranzena. Otvoreni su samo prozori na istočnoj i sjevernoj strani, jer je zapadno krilo građevine u 15. stoljeću bilo povišeno te su prozori zaklonjeni. Naročito su prostrani prozori u apsidi, tako da je ona intenzivno osvijetljena, što odgovara hijerarhiji prostora u kojem se prikazuje protagonist. Važnost prostora u apsidi istaknuta je i malim povišenjem, a poseban mu značaj daje impozantan slavoluk. Sastoji se od dva stupa koji nose tri luka od kojih je srednji puno veći.

50

51

52

U podlučju srednjeg luka sačuvani su veliki fragmenti izvorne štukature s prikazom vinove loze s listovima između kojih su ptice koje ključaju grozdove (Kristova parabola: „Ja sam pravi trs, a vi ste mladice“) (Slike 50. i 51.) Izvoran je lijevi stup s kapitelom iznad kojega je impostna ploča s reljefnim križem između dvije golubice (Slika 52.). Drugi je stup kopija, ali je reljef s golubicama i križem iznad njega izvoran. Jedan od prozora u apsidi pokazuje drukčiji oblik. Vidi se da je u razdoblju srednjeg vijeka pretvoren u strijelnicu, kada je apsida odvojena od dvorane i pretvorena u obrambenu kulu

na sjevernom gradskom bedemu. Dvorana biskupije u Poreču u svjetskim je razmjerima unikatan primjerak sačuvane ceremonijalne dvorane iz razdoblja kasne antike.

U zgradi biskupije su od vremena biskupa Eufrazija 1400 godina živjeli i djelovali porečki biskupi, te je ona doživjela brojne pregradnje. Srećom, osnovne se građevne strukture, pa i dijelovi dekoracije, ostali sačuvani te je u značajnom restauratorskom zahvatu dovršenom 2001. godine građevini, a naročito središnjoj dvorani, vraćen gotovo potpuno izvorni izgled.

MUZEJ
CRKVENE
UMJETNOSTI

54

55

Na ceremonijalnu dvoranu nadovezuje se nekoliko prostorija u kojima su izložene vrijedne crkvene umjetnine. Izložbene dvorane nalaze se u građevini koju je uz apsidu biskupije, krajem 18. stoljeća, dao izgraditi biskup Polesini. U prvoj dvorani nalazi se zbirka crkvenog ruha iz 17. i 18. stoljeća (Slike 54. i 55.), zbirka liturgičke srebrnine i grupa drvenih baroknih kipova porijeklom iz Svetog Petra u Šumi, koje je krajem 18. stoljeća izradio pavlinski kipar Paulus Riedl (Slika 53.). Na zidu je portret Gasparea Negrija, najvažnijeg porečkog biskupa u 18. stoljeću (Slika 56.). U sljedećoj su prostoriji izložene slike i kipovi iz 15. i 16.

stoljeća. Poliptih Antonija Vivarinija s Bogorodicom i svecima izrađen u Veneciji 1440. godine (Slike 57.-59.). Riječ je o izvrsnoj umjetnini u kojoj se, uz dominantne gotičke, u figuri Bogorodice, javljaju i moderne renesansne osobine. Nasuprot raskošnom poliptihu nalazi se triptih Antuna iz Padove iz 1529. godine - jednostavan, skoro rustičan rad poznatog istarskog slikara fresaka iz istarskog zaseoka Kašćerge (Villa Padova) na Pazinštini (Slika 60.). Podatke o slikaru, naručitelju ali i nekoliko vijesti iz tadašnjeg Huma, odakle triptih potječe, čitamo u glagoljskom tekstu postavljenom usred predele, podnožja triptiha (Slike 61. i 62.).

56

57

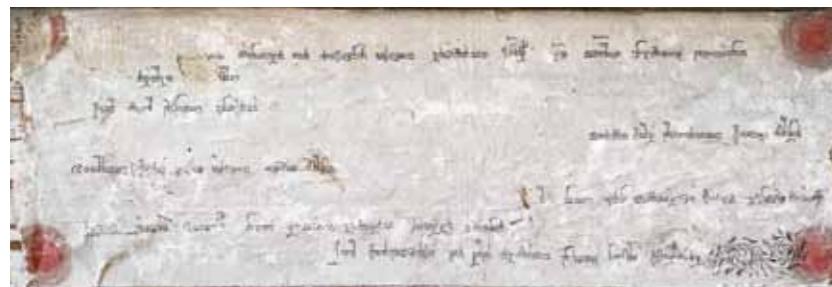
58

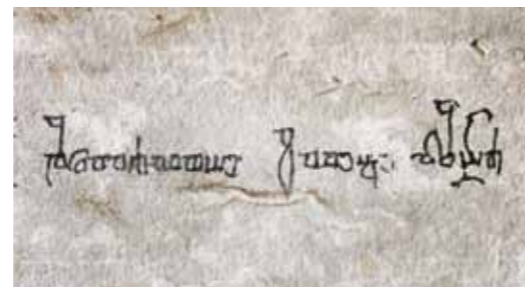
59

60

61

62

63

Veliku sliku na drvenoj podlozi naslikao je 1519. godine venecijanski slikar Francesco Cevola, sljedbenik Bellinija i Carpaccia (Slika 63.). Slika je izvorno prikazivala Bogorodicu na prijestolju s Djetetom u krilu i dva sveca sa strane. Od te je slike preostala donja polovica. Početkom 19. stoljeća gornji je dio s prikazom Bogorodice preslikan, te je naslikana drukčija

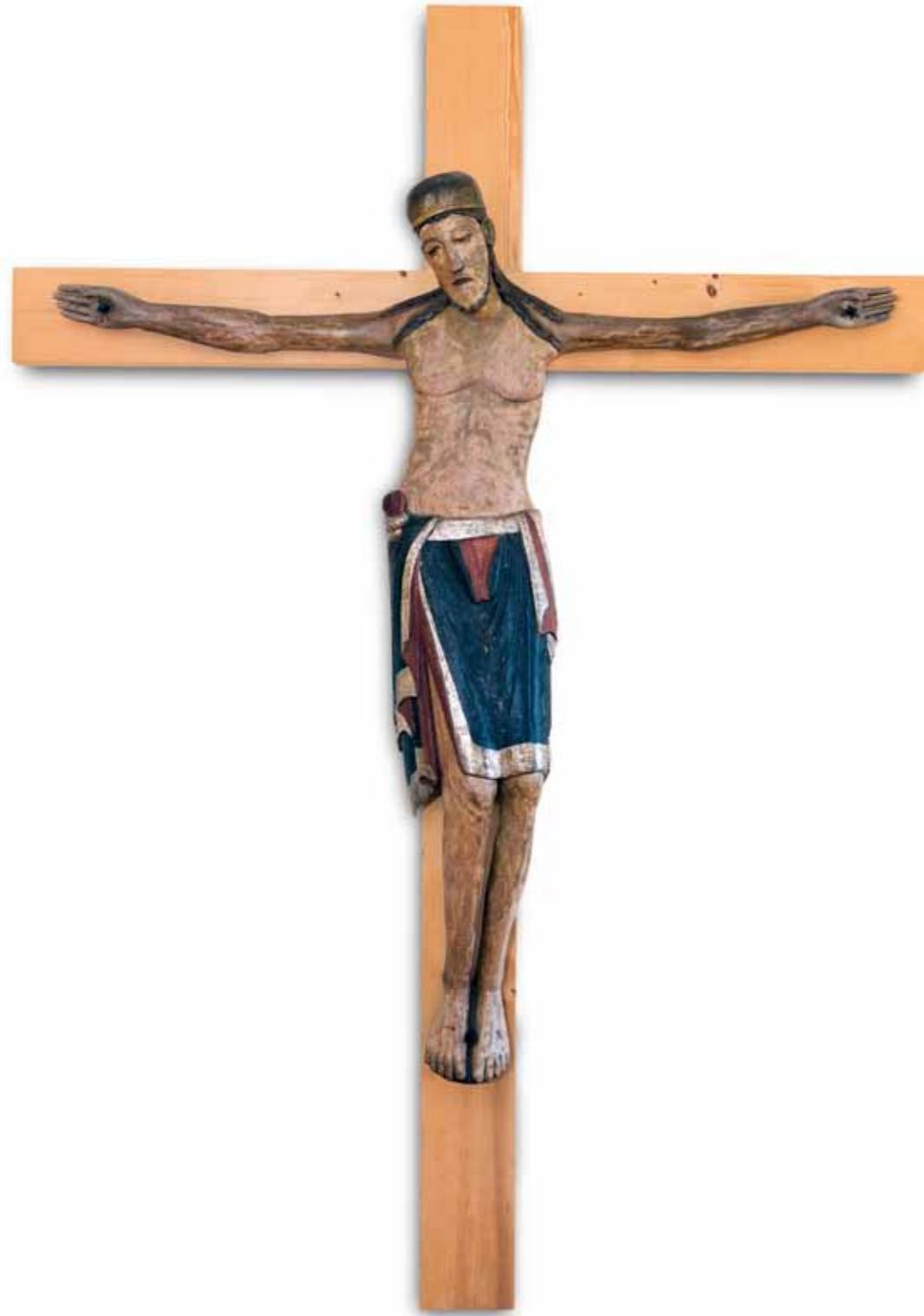
Bogorodica - Imakulata, koju je opet krajem 19. stoljeća preslikao istarski slikar Valentin Lucas. Slikani slojevi koji govore o transformacijama slike i njezinom vjerojatnom premještanju na druge oltare otkriveni su tijekom restauriranja početkom našeg stoljeća, te su poradi njihove povijesne vrijednosti svi slojevi prezentirani.

Mali drveni kipovi Bogorodice i svetaca potječu iz jedne crkve u mjestu Kostanjica kraj Pule (Slike 64. i 68.), a veći kip Bogorodice s Djetetom izvorno se nalazio u jednoj labinskoj crkvi (Slika 65.). Riječ je o djelima gotičko-renesansnog kiparstva iz Venecije iz druge polovice 15. stoljeća. Mali drveni kip stojeće Bogorodice s Isusom, primjer je kasnogotičkog

kiparstva iz srednjoeuropskih krajeva, oko 1420. godine (Slika 66.). Kip potječe iz jedne boljunske crkve. Drveni kip sjedećeg sveca pokazuje gotičke osobine umjetnosti 15. stoljeća, (Slika 67.) a pozlaćeni kip Bogorodice s Djetetom i šareni reljef sv. Martina i prosjaka (Slika 69.) potječu iz 16. stoljeća.

71

U posljednjoj su dvorani izložena tri monumentalna romanička raspela, od kojih je najljepše ono nađeno u Motovunu koje potječe iz 13. stoljeća (Slika 71.). Vjerojatno je nešto starije raspelo iz Galižane, koje je nažalost potpuno izgubilo oslik pa je vidljiva samo

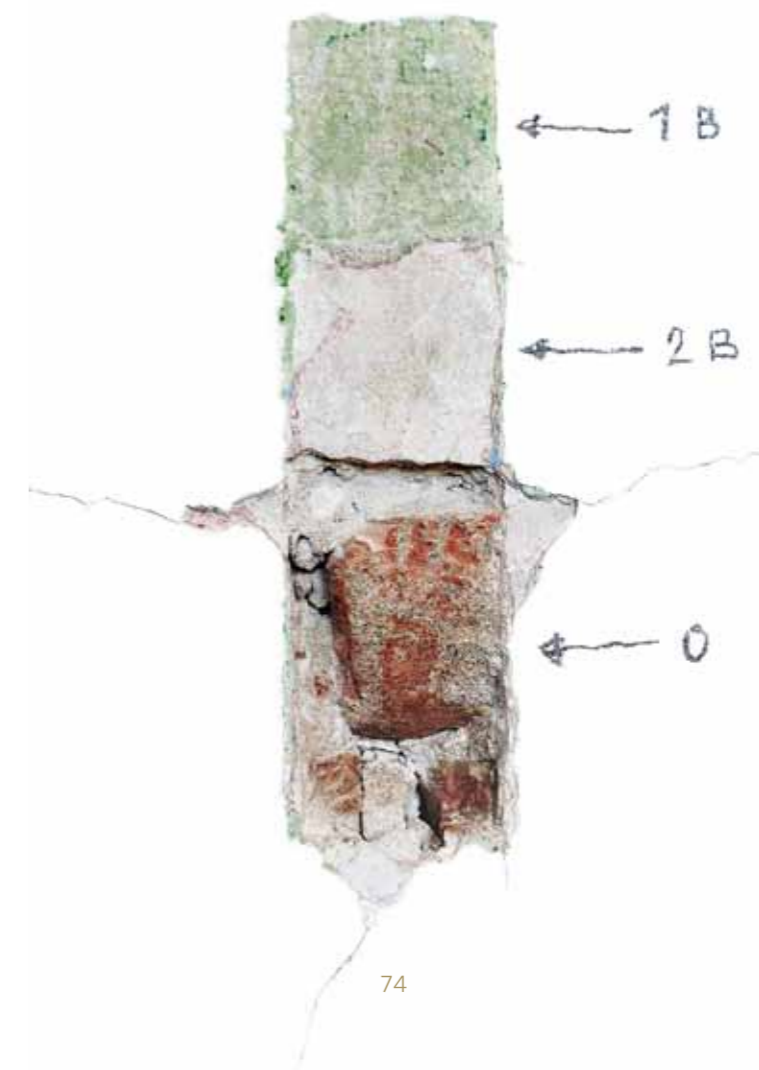
drvena jezgra (Slika 72.). Treće je raspelo iz porečke katedrale izrađeno također u 13. stoljeću, ali je u kasnijem razdoblju, vjerojatno u 14. ili 15. stoljeću, transformirano radi prilagodbe novoj, gotičkoj ikonografskoj modi (Slika 70.). Trijumfirajući Krist uspravnog stava,

72

osovljene glave i otvorenih očiju modificiran je tako da je polomljen vrat da bi glava bila postavljena u nagib, a nekoć paralelne, uspravne noge postavljene su, prelomljene, jedna preko druge. Tijekom restauracije prije 20-ak godina jasno su identificirani slojevi promjena,

ali je umjetnina prezentirana u fazi koju je dobila nakon transformacije. Rekonstrukcija izvornog izgleda i podaci restauratorskog istraživanja prikazani su na panoima uz raspelo.

Na povratku se može proći kroz mali salon, koji je od poda do stropa ispunjen razigranom baroknom dekoracijom (Slika 73.). Zelenoj boji interijera pridružuje se istobojni namještaj koji potječe iz istog vremena. To je salon biskupa Negrija, a zatim biskupa Polesinija, koji je preko grba prethodnika, u središnjem medaljonu na stropu, dao naslikati svoj grb. Na suprotnoj strani

velike dvorane bio je u barokno doba također uređen i slično dekoriran salon iste veličine. To vidimo po ostacima plitkoreljefne štukature na stropu. U ovoj prostoriji barokna dekoracija nije restaurirana, već su zidovi pokazani u stanju kakvo su dobili po završetku konzervatorskih istraživanja, što je prilika da se uoče slojevi građevinskih intervencija na samoj građevini (Slika 74.).

ARHEOLOŠKO
PODRUČJE
PRVE CRKVE

DIO
PROSTORA
PREDEFRAZIJANE

76

z prizemlja biskupije put nas vodi preko čelične rešetkaste platforme, izgrađene iznad arheoloških nalaza prema zapadu. Prijeći ćemo prostor nekadašnje ulice – karda i s lijeve strane vidjeti ostatke velikih gradskih vrata izgrađenih u rimsko doba, koja su vodila u sjevernu luku antičkog Poreča (Slika 75.). Uočava se nekoliko faza kontrakcije tih vrata koja su iz uporabe izišla u srednjem vijeku, kada je prostor s njihove unutrašnje strane bio zatrpan i pretvoren u groblje. Pri kraju željezne staze uspet ćemo se nekolikim stubama i stupiti na ono što je preostalo od sjevernog antičkog gradskog bedema. Još nekoliko stuba i naći ćemo se na platformi obrambene konstrukcije izgrađene u novom vijeku, s ciljem da se na tom mjestu ojačaju zidine. Otuda se pruža lijep i poučan pogled na dvije strane. Izvan zidina vidi se prostrani zaljev Peškera i zelena

obala s njegove sjeverne strane, gdje započinje niz poročkih hotela. Pogled na drugu stranu obuhvaća čitavo arheološko područje, unutar kojeg su ostaci najstarijih crkava (Slika 76.). Velike površine podnog mozaika koji vidimo nisu originalne. Radi se o kopijama izrađenim u prvoj polovici 20. stoljeća na mjestu originalnih mozaičkih podova najstarije crkve, a originalne smo fragmente vidjeli izložene u prizemlju biskupije. Iako ti mozaici nisu izvorni, oni vrlo dobro predočavaju prostor bazilike iz 4. stoljeća. Zašto su mozaici zamijenjeni kopijama? Zato što se nalaze na razini do koje je, 1600 godina poslije njihova nastanka, doprlo more. More na sjevernoj obali Jadrana nezadrživo raste oko milimeter godišnje. Tako da se za najveće plime ovi mozaici nalaze više od 20 centimetara ispod morske vode.

78

Kroz veliki polukružni otvor ulazimo u građevinu koja je do prije desetak godina služila kao sakristija katedrale. To je mjesto na kojem se najbolje vidi velika složenost povijesnih arhitektonskih i ukrasnih struktura koje baštini ovaj spomenik. Sama četvrtasta prostorija u kojoj se nalazimo u biti je ostatak apsida manje bazilike Predeufrazijane iz 5. stoljeća. Toj apsidi pripadaju i dva nasuprotno postavljena velika luka koja su vodila u bočne brodove, jer je i manja Predeufrazijana bila trobrodna bazilika. Njoj pripada i višebojni mozaik na podu. Najbolje je sačuvan u zapadnom dijelu prostora, a zapaziti ćemo da prati oblik polukružne gradnje koja se nalazi u sredini prostorije (Slika 77.). Polukružni zid ostatak je sintronosa – polukružne zidane klupe za kler.

Ovdje su, kao u maloj areni od dvije stube, u polukrugu sjedili prezbiteri, a u sredini je bila uzdignuta katedra za biskupa. Upravo ta sredina nedostaje, jer je razorena kada je u ovaj prostor u 18. stoljeću ugrađena velika, bačvasto presvođena grobnica. Upravo s vrha te grobnice, stojeći na njezinom poklopcu, može se najbolje sagledati čitav prostor. Dobro se mogu pratiti i transformacije koje je tijekom vremena doživio.

U ranom srednjem vijeku, vjerojatno u 8. stoljeću, u jugozapadni ugao položen je kameni sarkofag (Slika 78.) ponad kojega je podignut arkosolij – lučno nadsvođeni grob u zidnoj niši, a po sredini zapadnog zida sazidan je blok jednog oltara.

80

81

Sintronos i elementi uneseni u svetište tijekom srednjeg vijeka dospjeli su pod zemlju u 9. ili 10. stoljeću, kada je u čitavom prostoru povišena razina poda, a on je ugradnjom triju polukružnih apsida pretvoren u manju kapelu. Od tih apsida sada vidimo samo otkopane temelje, jer su u 14. stoljeću apside demontirane, prostor je opet dobio izvorni četvrtasti izgled, te je pretvoren u sakristiju, čiji su zidovi bili ukrašeni zidnim slikama. Ostaci zidnih slika loše su sačuvani na tri zida (Slika 79.). Na južnom ćemo zidu razabrati gornji dio prikaza epizoda Kristove muke: uhićenje Krista i Krista pred Pilatom. Na sjevernom zidu jedan prizor, nešto bolje

sačuvan, dobro pokazuje dva krvnika kako bičuju neku pokleklu osobu (Slika 80.). Dosad nije pouzdano utvrđeno tko je svetac čije je mučenje prikazano. Na istome zidu sačuvan je još jedan vrlo zanimljiv detalj. Kada se pogleda nekoliko desetaka centimetara lijevo od polukružnog prozora, jedinoga na tom zidu, može se uočiti mali fragment freske koja je starija od prethodno spomenutih iz 14. stoljeća. Lijepo se vidi da se ta freska nalazi u sloju ispod gotičkih oslika. To je ostatak najstarijeg zidnog oslika koji potječe iz vremena prije 9. stoljeća (Slika 81.).

TROLISNA
KAPELA

83

84

Složeni arheološki slojevi dočekat će nas i u sljedećoj prostoriji (Slika 82.). To je presvođena dvobrodna dvorana, koja je izgrađena između apside dviju bazilika, Eufrazijeve i one manje iz 5. stoljeća. Da su između bazilika i prije postojale prostorije svjedoče podni mozaici koji su otkopani posred tog prostora (Slika 83.). Na kraju presvođene dvorane nalaze se vrata s mramornim profiliranim okvirom, kroz koja se ulazi u prostor memorijalne kapele. Ta se

građevina naziva i *cella trichora*, jer je glavni prostor trolisnog oblika, a ispred njega je eliptoidni predprostor. Ona je nekada slobodno stajala u prostoru odvojena od crkve. Vjerojatno je služila kao memorija u kojoj su se štovale relikvije nekog sveca, ali je moguće da je sagrađena i kao mauzolej – grobnica neke privilegirane osobe. U impresivnom presvođenom prostoru sačuvani su značajni ostaci izvornog podnog mozaika iz 6. stoljeća (Slika 84.).

85

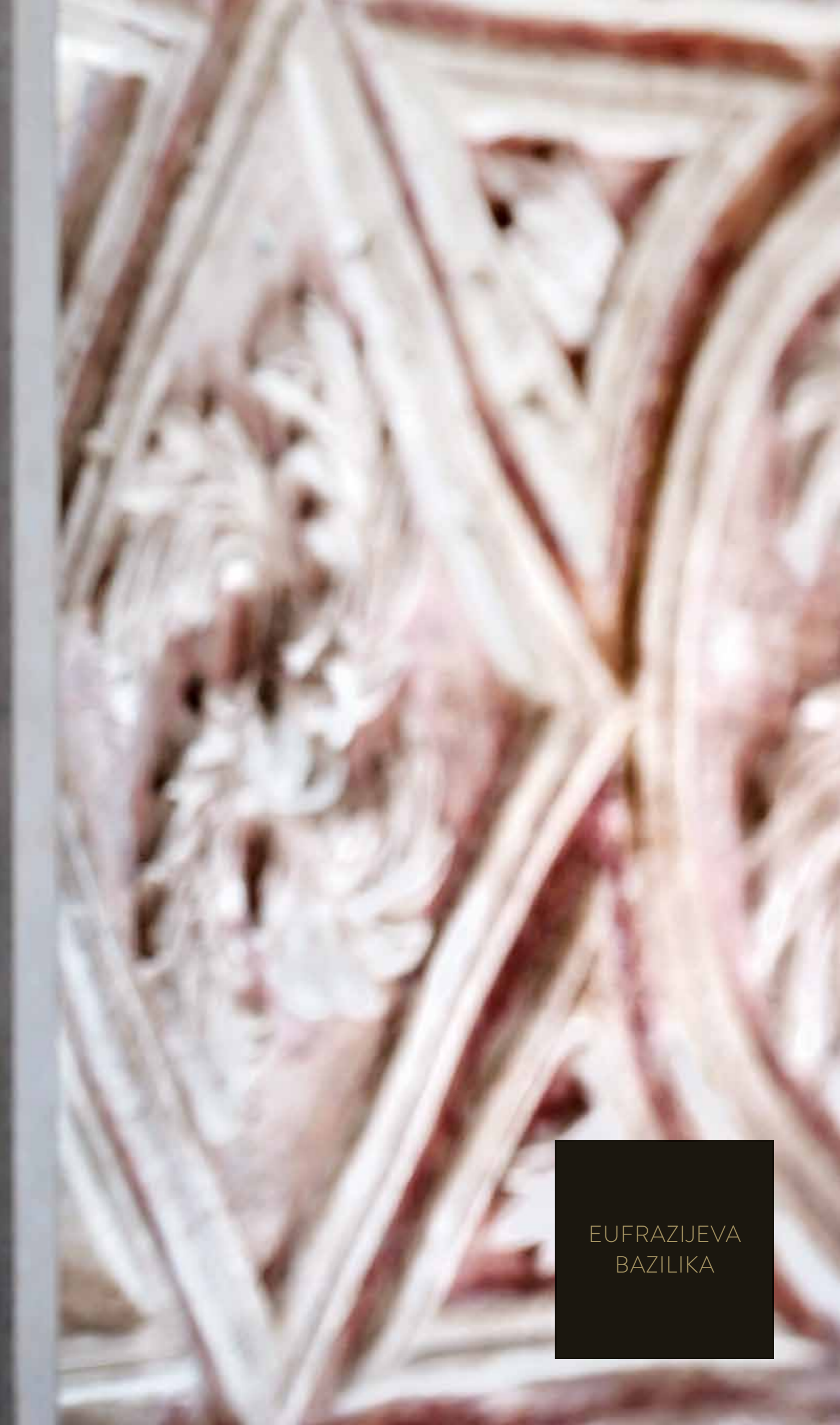
86

87

Usred prostora postavljen je mramorni sarkofag svetih Maura i Eleuterija, izrađen u vrijeme porečkog biskupa Pagana 1247. godine, a u natpisu se spominju i klesari koji su ga izradili (Slike 85.-87.). To su bili Nikola iz Ankone i Nikola Bonoscagno. U tom su sarkofagu bili ostaci tijela svetih Maura i Eleuterija do 1354.

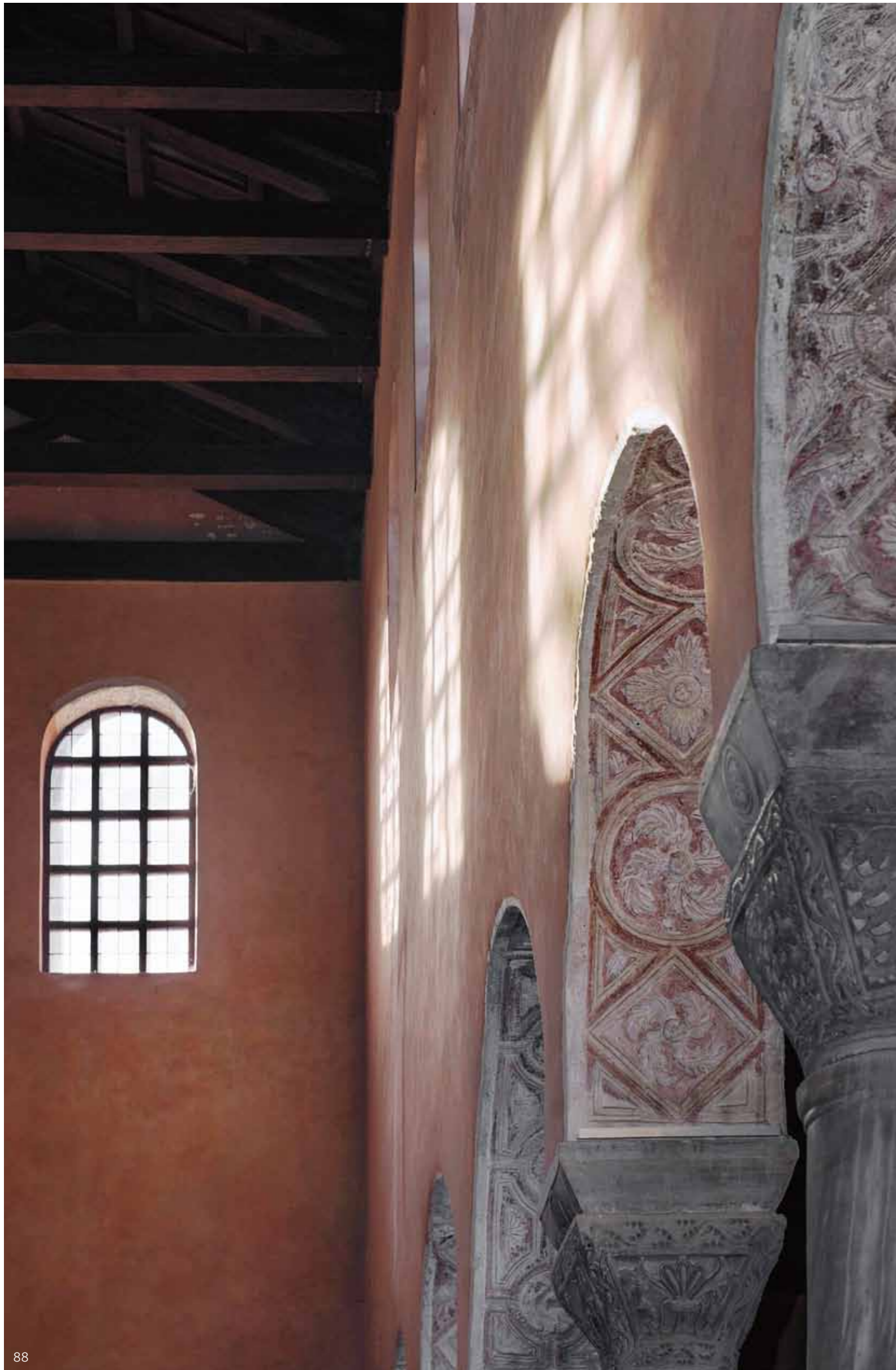
godine, kada je tijekom rata između Venecije i Genove crkva bila opljačkana, a tijela porečkih svetaca prenesena u Genovu, odakle su vraćena tek 1934. godine. Pažljivi promatrač vidjet će pri dnu bočne strane sarkofaga dva para po pet rupica. To su otvori koji omogućavaju cirkulaciju „moći“ koja izlazi iz relikvija.

EUFRAZIJEVA
BAZILIKA

RASKOŠNI
UKRASI
KOLONADE

Nakon razgledavanja kapele možemo konačno zakoračiti u Eufrazijevu baziliku. To je prava riznica svih graditeljskih i ukrasnih tehnika kojima su se služili umjetnici sredinom 6. stoljeća. Ipak, najprije treba uočiti njezinu logičnu i svrsishodnu arhitekturu. Dosljedno je provedena arhitektonska ideja bazilikalne građevine, koja omogućava dobro

osvijetljen i precizno stupnjevani i usmjereni prostor. Kada se nalazimo u bočnim brodovima, pozornost privlači visok i osvijetljen srednji prostor, a ritam kolona povezanih polukružnim lukovima (Slike 88. i 89.) vodi pogled prema oblini blještave srednje apside. Gotovo svi dijelovi ove građevine originalni su, odnosno potječu iz vremena izgradnje.

91

92

93

Dva reda po devet mramornih stupova nose kapitule koji su remek djela klesarskog umijeća. Postavljeni su u parovima koji se međusobno razlikuju (Slika 90.). Razabiru se tri osnovna tipa kapitula. Klasični korintski kapituli ovdje se javljaju obogaćeni nazubljenim rubovima akantusova lišća (Slika 91.). Drugi tip kapitula jednostavnog je volumena, ali specifične i iznenađujuće obrade. Njihova je površina obavijena svojevrsnom kamenom mrežom, koja je klesana odvojeno od svoje kamene jezgre (Slika 92.). To je tehnika klesanja na

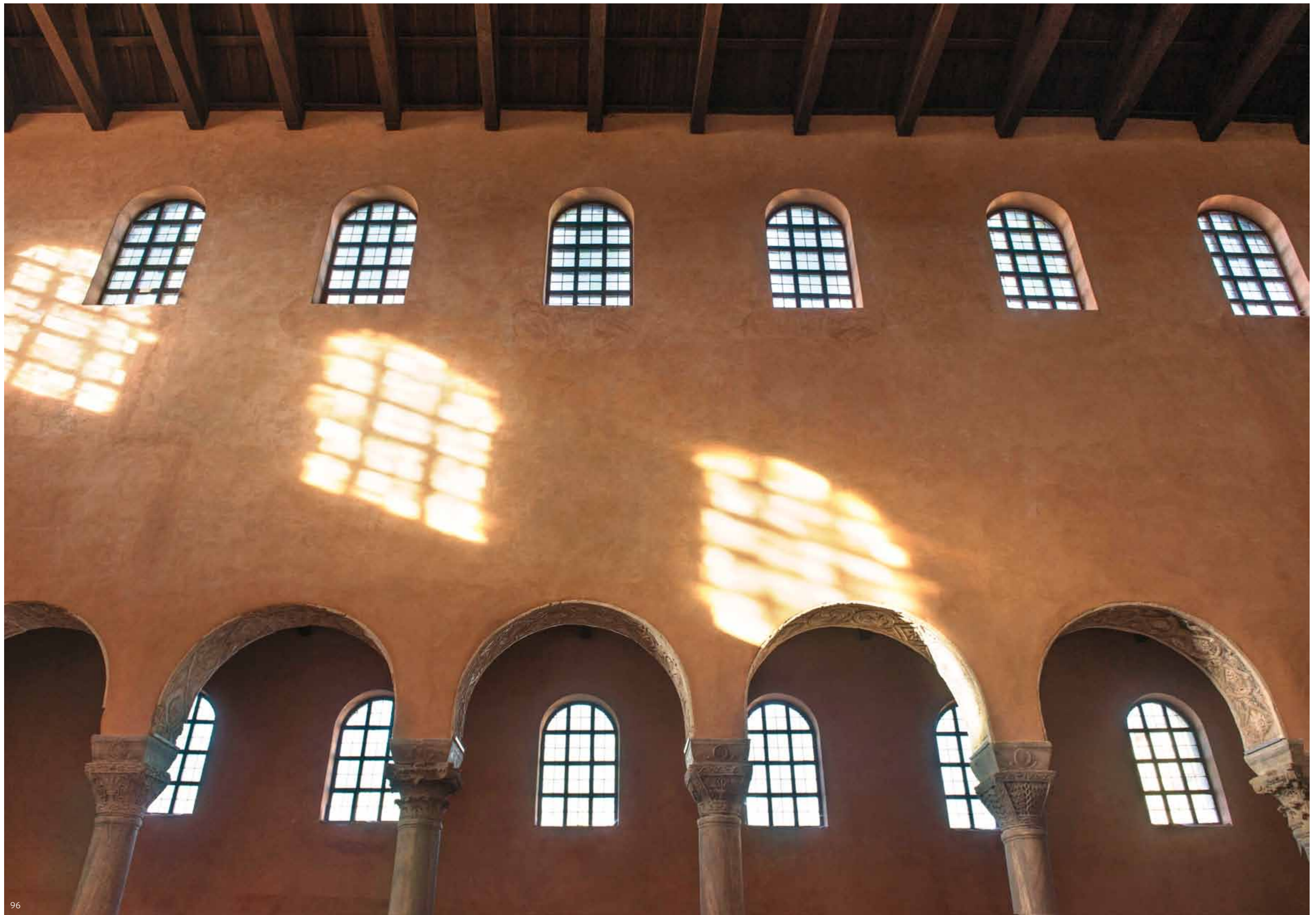
proboj, zbog koje ovi kapituli nalikuju na raskošne košarice, pa je uvriježen i naziv za ovaj tip 'košarasti kapituli'. Inačica ovoga tipa prizmatični su kapituli simetričnih dekoracija, u obliku para lotosovih listova na svakoj stranici. Treći tip predstavljaju dva para kapitula koji su posebno maštovito komponirani. U donjem je dijelu perforirana kruna sastavljena od biljnog ornamenta, a u gornjem se dijelu na uglovima nalaze fantastične životinje (Slika 93.).

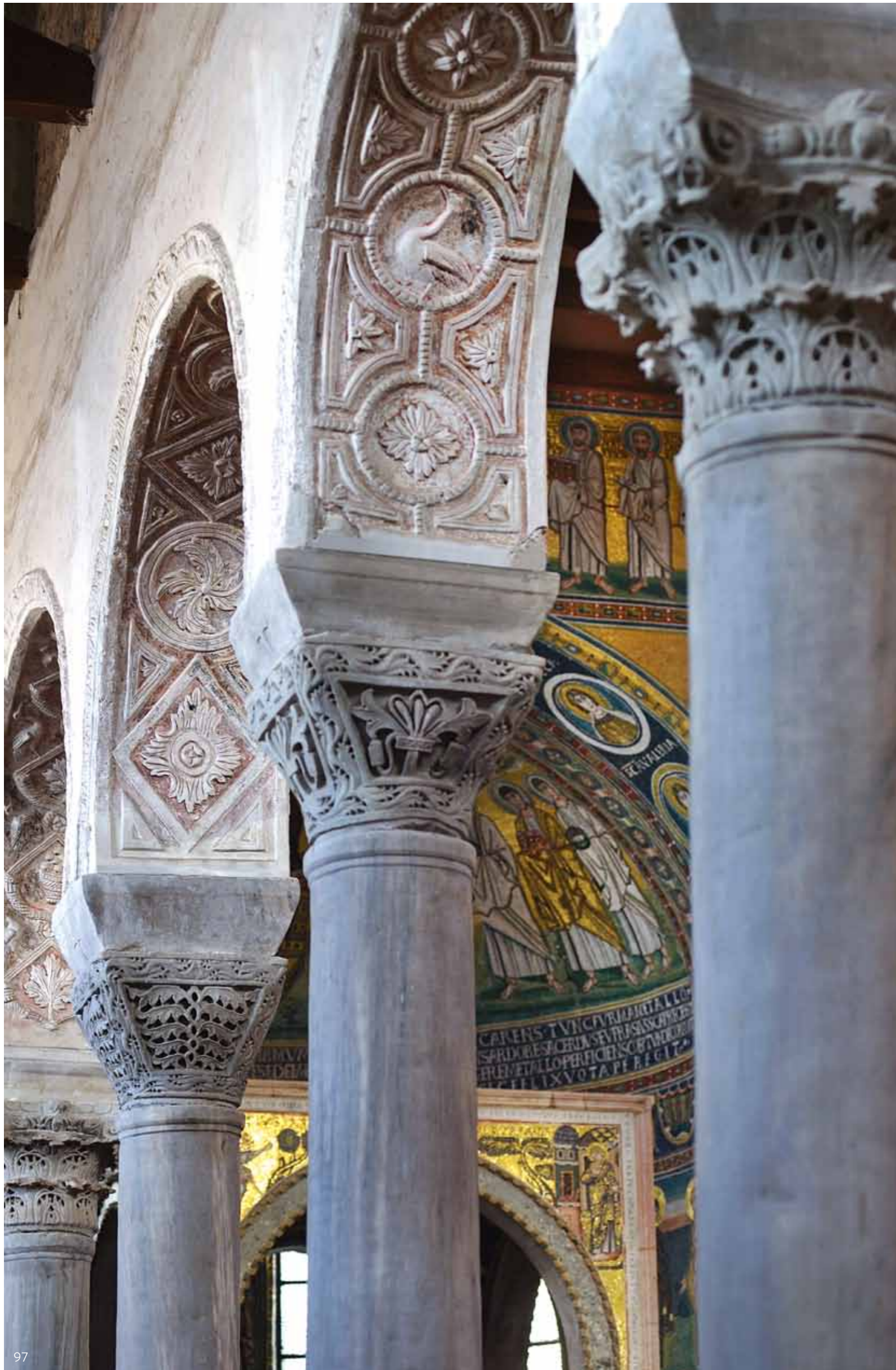

95

Ovako raskošno ukrašeni, duboko klesani i raznoliki kapiteli u estetskom bi i fizičkom smislu bili previše krhki oslonac lukovima arkade, te su iznad njih postavljeni dodatni, „pravi“ kapiteli, imposti u obliku jednostavnog

mramornog bloka (Slika 95.). Oni su svi jednakih dimenzija i oblika. Oživljava ih jedino okrugli disk isklesan na strani prema sredini crkve. U njemu je 18 puta isklesan monogram biskupa Euffrazija (Slike 94. i 96.).

98

99

U podlučju sjeverne arkade sačuvana je izvorna štukodekoracija. Svaki luk ukrašen je drukčijim motivima, a vide se ostaci izvornih boja na reljefima (Slike 97.-103.). Na južnoj arkaturi štukatura nije sačuvana, jer je taj zid bio prezidan u 15. stoljeću, tako da povrh njega vidimo i zašiljene gotičke prozore, za

razliku od četvrtastih s polukružnim lukom, kakvi postoje na svim ostalim zidovima crkve. I drugi dijelovi interijera crkve bili su obogaćeni štukodekoracijom, ali su likovno najbogatije bile opremljene apside, što je u skladu s njihovom funkcijom prostornog okvira trenutka euharistijskog slavlja.

101

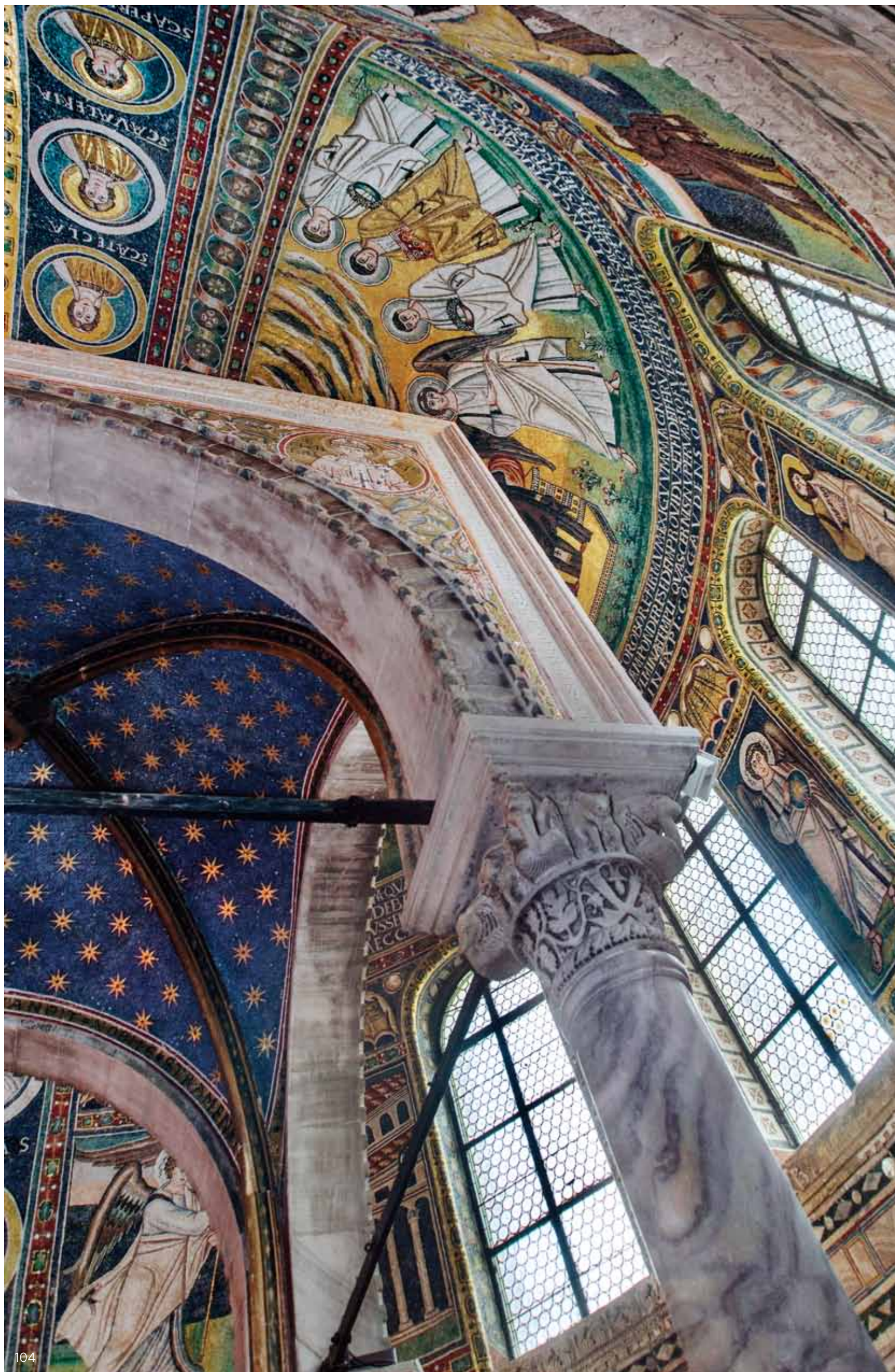
102

103

MOZAIKI,
SLIKE KOJE
NE BLIJEDE

105

Zidovi apsida bili su do zadnjeg centimetra prekriveni vječnim materijalom: kockicama mozaika i mramornim pločicama složenima u „sliku koja ne blijedi“ (Slika 104.). U glavnoj apsidi mozaikom je naslikana složena teološko-simbolička cjelina. Na samom vrhu, ponad trijumfalnog luka, u širokoj kompoziciji prikazan je, u sredini, Krist s otvorenom knjigom u ruci, posjednut na plavoj sferi. Sa strane je

raspoređeno po šest apostola s knjigama, rotulusima ili mučeničkim krunama u rukama. Taj je mozaik otkriven ispod stropa crkve krajem 19. stoljeća. Bili su sačuvani samo gornji dijelovi svih likova, tako da su sva tijela, od pojasa naniže, rekonstruirana. U kaloti apside postavljen je složen prizor, komponiran po središnjoj osi, gdje se nalazi Bogorodica na prijestolju s Kristom u krilu (Slika 105.).

107

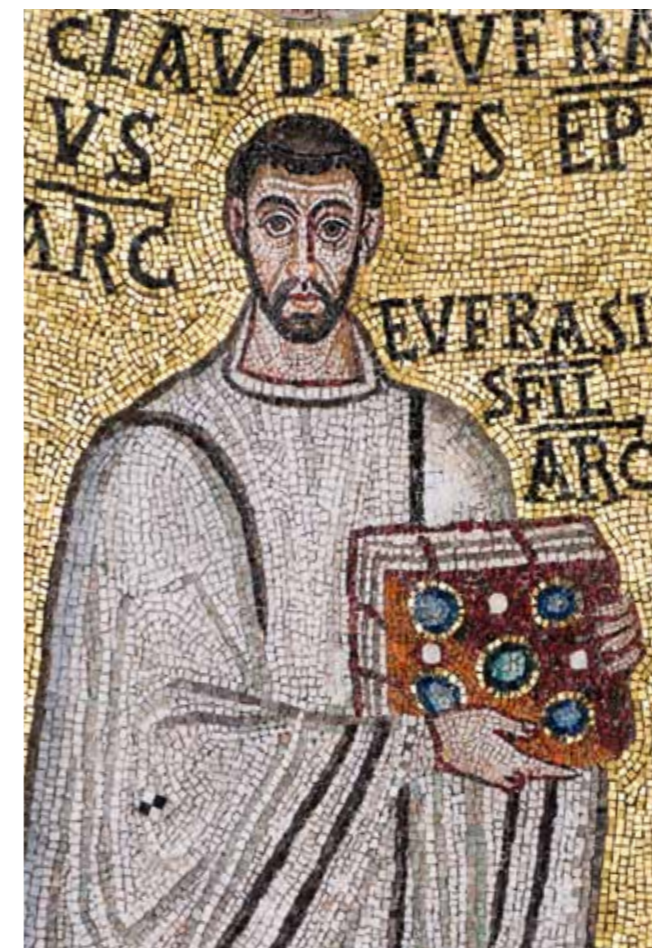
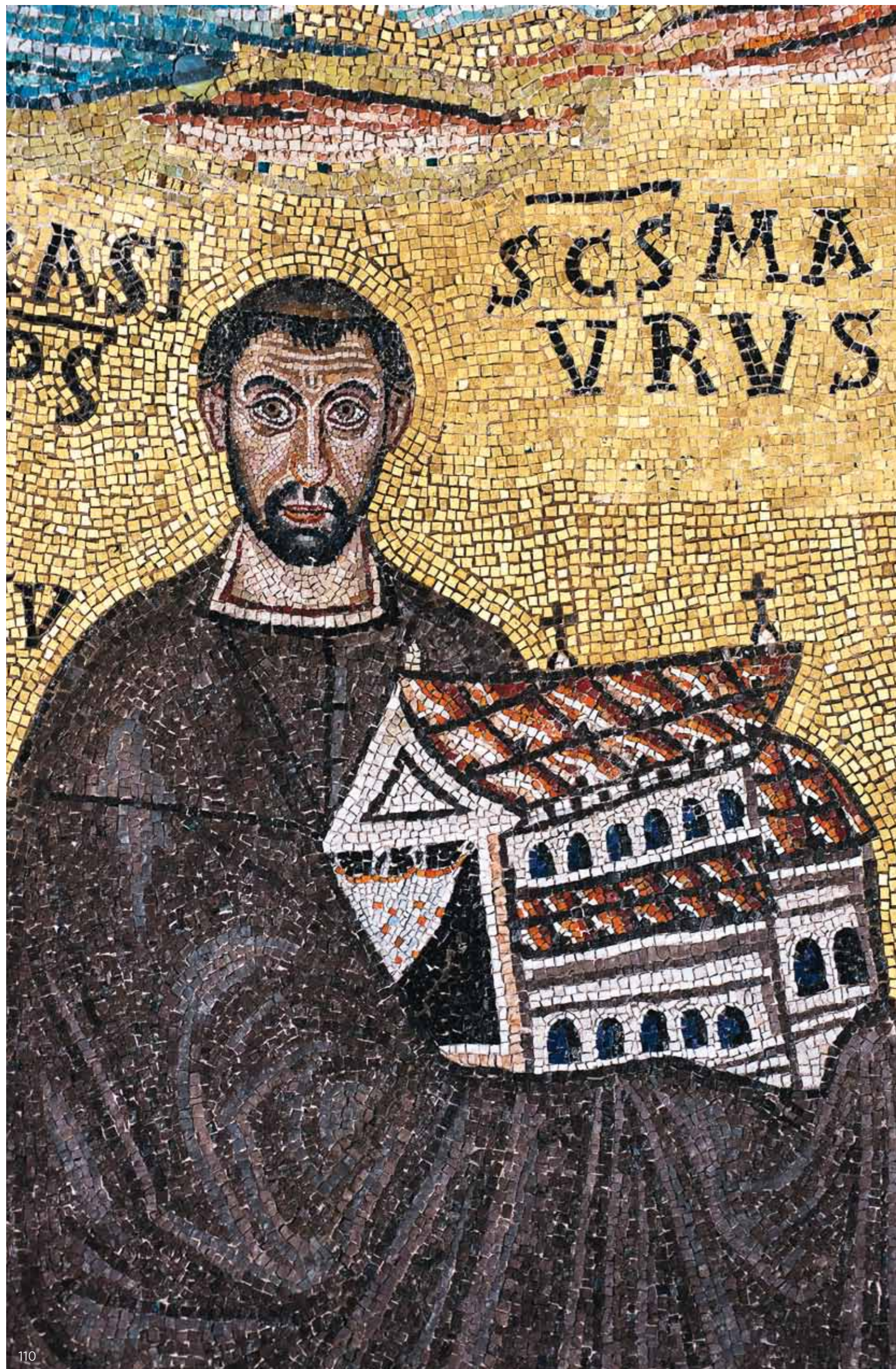
Počasnu stražu drže joj dva velika u bijelo odjevena anđela, a sa svake strane svečanu pratnju čine osobe dostojne takvog položaja. S desne su strane tri anonimna sveca. U rukama drže knjige ili mučeničke krunice, oko glava su im svetokruzi (Slika 106.). Međusobno su

slični i predstavljaju brojni svijet svetaca i blaženika na nebu, koje je prikazano kao nemjerljiv i izvanvremenski zlatni prostor s idiličnim šarenim oblacima (Slika 107.). Cvijeće raspoređeno na zelenoj livadi pokazuje da je to mjesto i prostor vječnog blaženstva - Rajski vrt.

S druge strane, u isti ambijent postavljene su tri osobe od kojih samo jedna nosi svetačku aureolu. To su predstavnici porečke crkve (Slika 109.). Oni su jedini označeni natpisima, tako da ih lako prepoznajemo. Lik s krunom i aureolom je sveti Mauro (Slika 108.), porečki patron koji na ovom mjestu obavlja ulogu zagovornika zemaljske, porečke crkve pred božanskim Kristom i Marijom, što je glavni zadatak onih koji

su dospjeli do časti svetosti. Posljednji u nizu znameniti su Porečani koji su sudjelovali u izgradnji crkve. Najviše zaslužnom smatra se osoba markantnog lica s kratkom bradicom, odjevena u purpurni plašt. To je biskup Eufrazije. U rukama drži model svoje bazilike, koju pruža Bogorodici. Crkvu izgrađenu na zemlji prinosi nebeskoj crkvi.

111

112

U mozaiku naslikani model crkve vjerno reproducira novoizgrađenu baziliku. Vidimo da je to trobrodna građevina (Slika 110.), nazire se velika zaobljena apside, krovovi su prekriveni tegulama, a na glavnim vratima obješena je ukrašena zavjesa. Da je takva stvarno postojala na crkvi svjedoče do danas sačuvane brončane kuke, modelirane u obliku prsta s noktom, koje još stoje povrh glavnih ulaznih vrata, na kojima je visio zastor. Uz Eufrazija stoji, fizionomijski sličan, đakon Klaudije (Slika 111.), osoba u rangu odmah do biskupa,

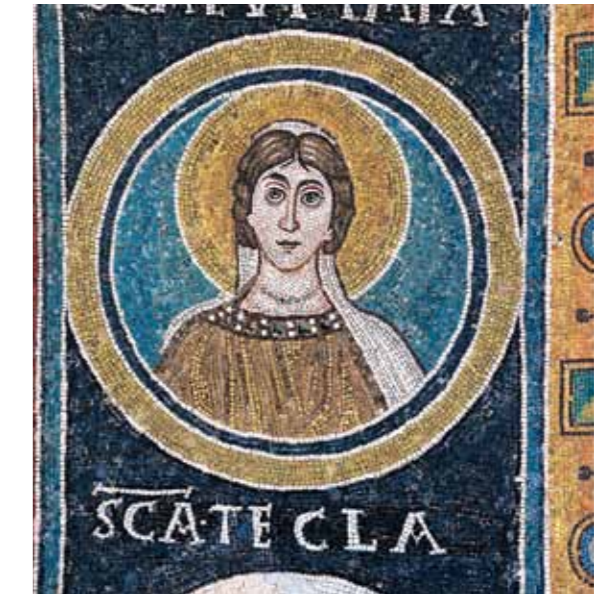
a koji je po svojoj funkciji vjerojatno vodio tehnički dio poslova gradnje i opremanja crkve. Između Klaudija i Eufrazija naslikan je mali lik opisan kao Eufrazije, sin đakona Klaudija (Slika 112.). Ne radi se o djetetu, već je njegova veličina, prema načelima ikonografske perspektive, vjerojatno uvjetovana manjim značajem. U rukama drži par svijeća koje pruža Bogorodici i Kristu, još jedan simboličan poklon kojim se iskazuje privrženost porečke crkve, vjernika i klera.

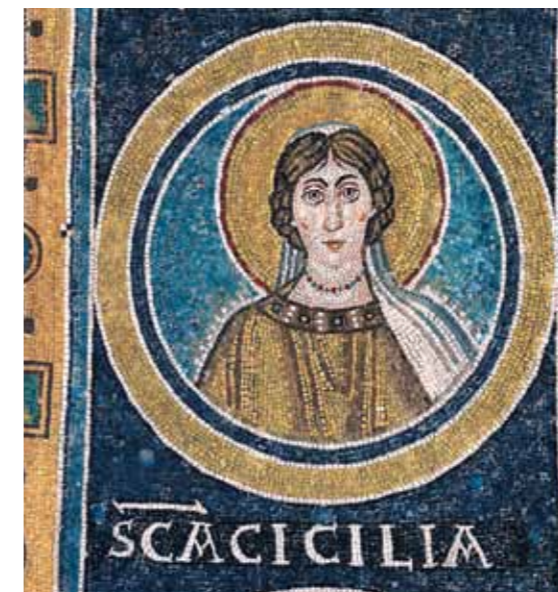
113

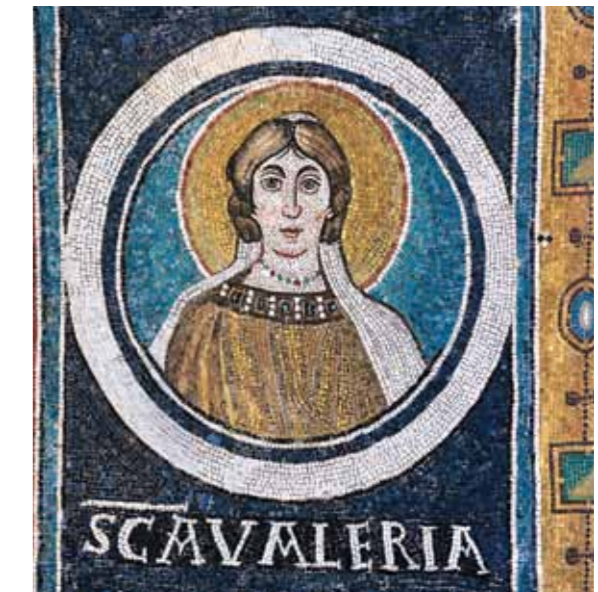
114

115

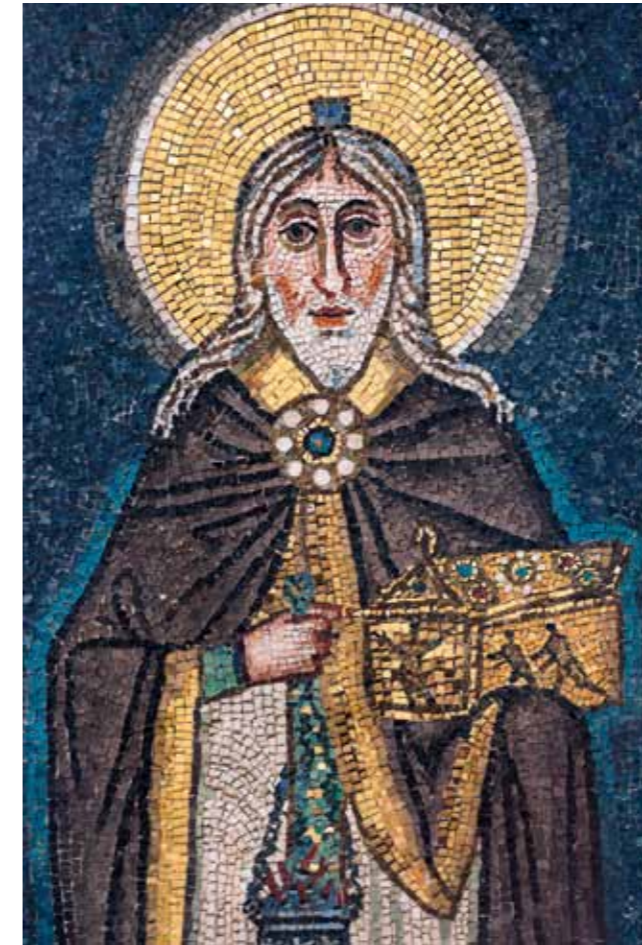
116

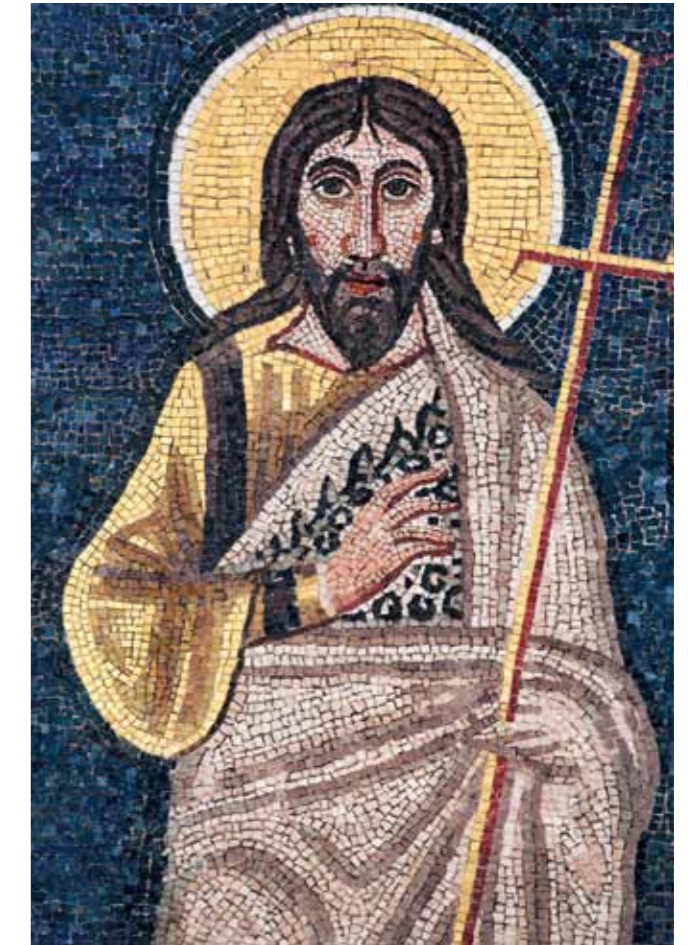
117

Po rubu unutrašnje strane trijumfalnog luka protegnuta je zanimljiva kompozicija niza okruglih medaljona. U onome na vrhu prikazan je Krist kao Jaganjac Božji (Slika 113.). Iako prikaz izgleda vrlo uvjerljivo, treba reći da se radi o slobodnoj interpretaciji restauratora iz 19. stoljeća, koji nisu ponajbolje razumjeli što je prikazivao na tom mjestu oštećeni mozaik. U drugim

medaljonima prikazani su portreti svetica. Ispod svake je natpis, pa vidimo da su neke od njih bile i ostale popularne i čašćene u Istri (Slike 114.-117.). Njihova su lica tipizirana, sva su slična, bez individualnih obilježja. U imaginaciji umjetnika one su izvanvremenska bića koja su se uzdigla od svakodnevice.

121

122

U ovom velikom, prema pjesničkim pravilima ritmiziranom tekstu, biskup Eufrazije poručuje da je stara crkva bila u lošem stanju i neugledna te je na istom mjestu iz temelja sagradio novu. Tu je pobožni biskup malo pretjerao, jer su arheološka istraživanja pokazala da su donji dijelovi zidova starije crkve iskorišteni kao temelj u gotovo čitavom perimetru građevine.

Ispod natpisa, a između prozora, i na bokovima apside smješteno je još pet mozaičkih prikaza. U sredini je, u uskom polju između prozora, prikazan visok lik arkanđela s nebeskom sferom u kojoj je blješteći zlatni križ (Slika 120.). Između prozora na lijevoj strani lik je svetog Zaharije koji u rukama drži zlatni kovčežić, na kojem je prikazan minijaturni prizor s tri lika (Slika 121.). S desne mu je strane prikaz svetog Ivana Krstitelja (Slika 122.).

123

124

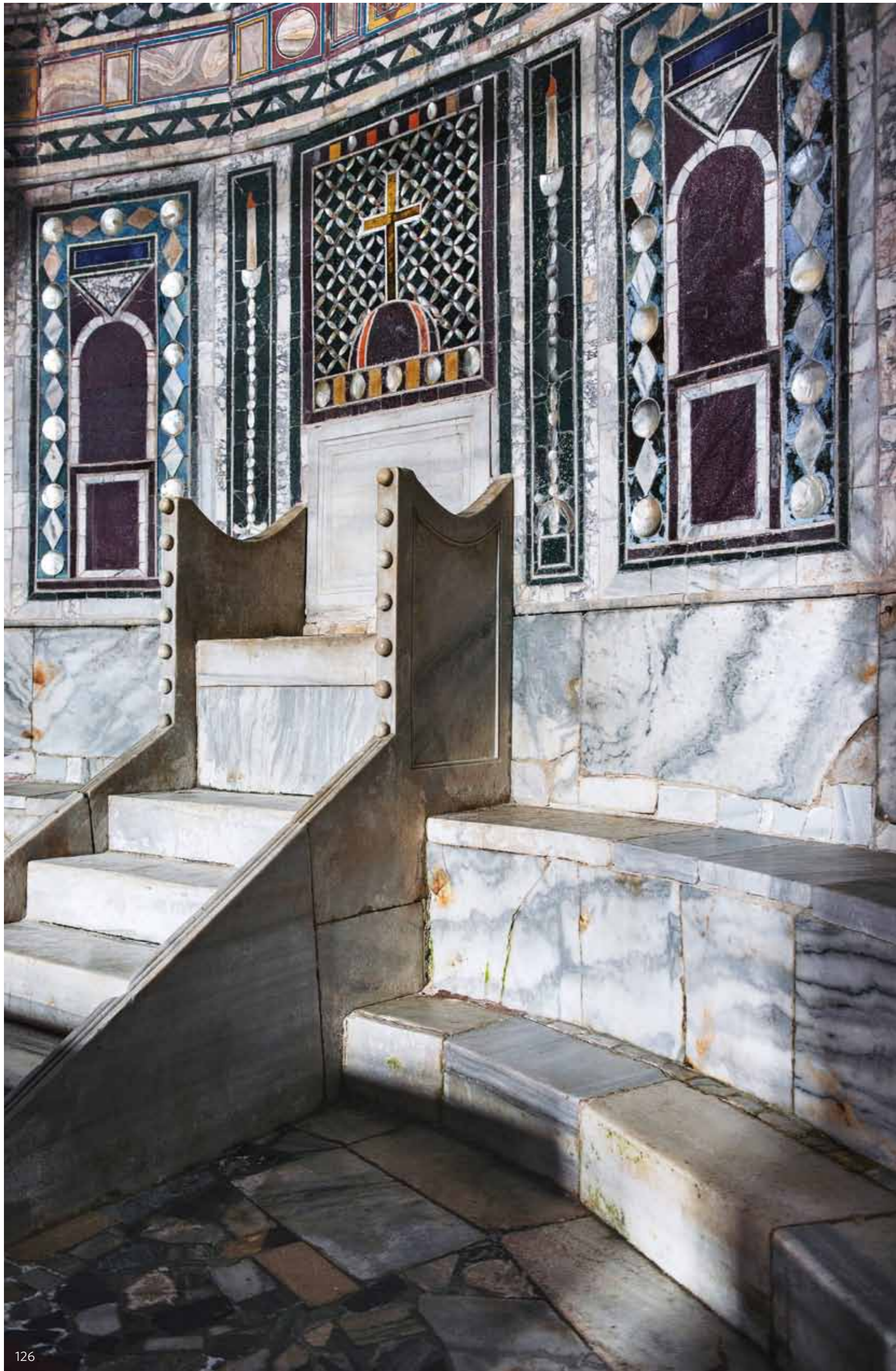
125

Bokove apside zauzimaju dva velika prikaza. Na sjeveru je prizor Navještenja (Slika 123.), a na jugu Pohođenja (Slika 124.). Ispod ovog dijela slika i u razini dna prozora protegnut je plastični vijenac s akantusovim ornamentom, izveden u štuku (Slika 125.). On dijeli apsidalni prostor po visini na dva idejno jasno

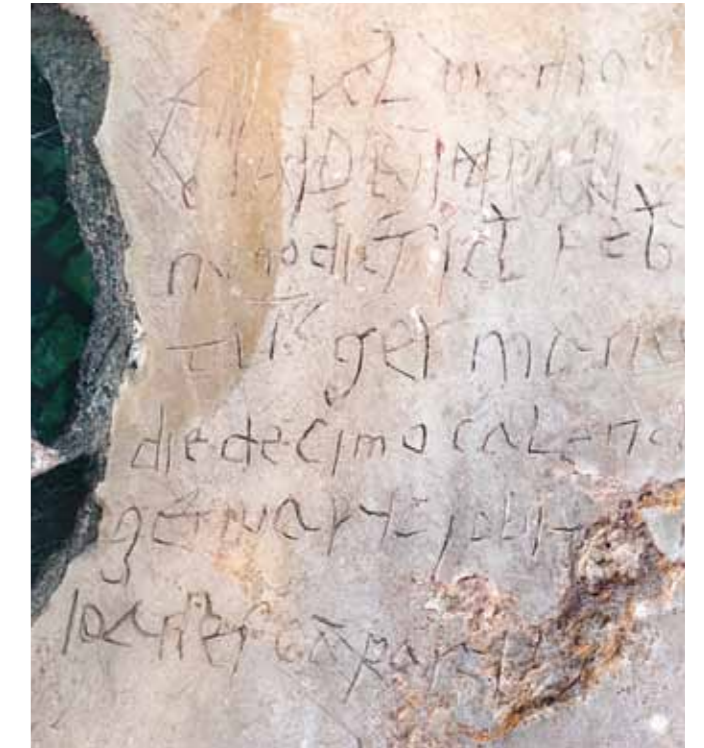
razdvojena dijela. U gornjem su dijelu prikazani događaji vezani uz biblijsku, nebesku crkvu. Ispod vijenca figuralni i simbolički rječnik sveden je na minimum. Dekoracija je namjerno geometrijski apstraktna. Ona daje likovni okvir prostoru u kojem se kroz liturgijska slavlja na zemlji evociraju božanske dogme.

OPREMA I
UKRASI
SVETIŠTA

127

128

Polukrug apside opremljen je mramornom klupom za svećenike koji pribivaju liturgiji. U sredini je uzdignuta biskupska katedra (Slika 126.). Na njoj, od biskupa Eufrazija do danas, sjede porečki biskupi. Klupa i katedra isklesane su od grčkog mramora, jednostavnih su oblika, bez pretjeranog ukrasa. Jedinu simboličnu naznaku donose dupini isklesani na krajevima klupe: živahna riba simbolizira uskrsnuće, prema legendi da dupin može spasiti utopljenika (Slika 127.). Ta se simbolika izvrsno poklapa sa značenjem euharistije, koja se svakodnevno događa na oltaru u sredini apside

i kojom se potvrđuje kršćanska istina uskrsnuća i vječnog života. Iznad klupe i katedre protegnut je simetričan niz četvrtastih panela izvedenih u skupocjenoj dekorativnoj tehnici *opus sectile* (Slike 129.-132.). Radi se o inkrustaciji sastavljenoj od mnogo raznobojnih uglačanih mramornih pločica, pločica od staklene paste i sedefa, a na mjestima je umetnuta i slonovača. Gledajući izbliza i uz posebnu rasvjetu, mogu se razabrati i grafiti, slova ili tekstovi koji su u raznim prilikama, prije mnogo stoljeća, uklesani u kamen, najčešće da bi se zabilježio dan smrti nekog člana katedralne zajednice (Slika 128.).

129

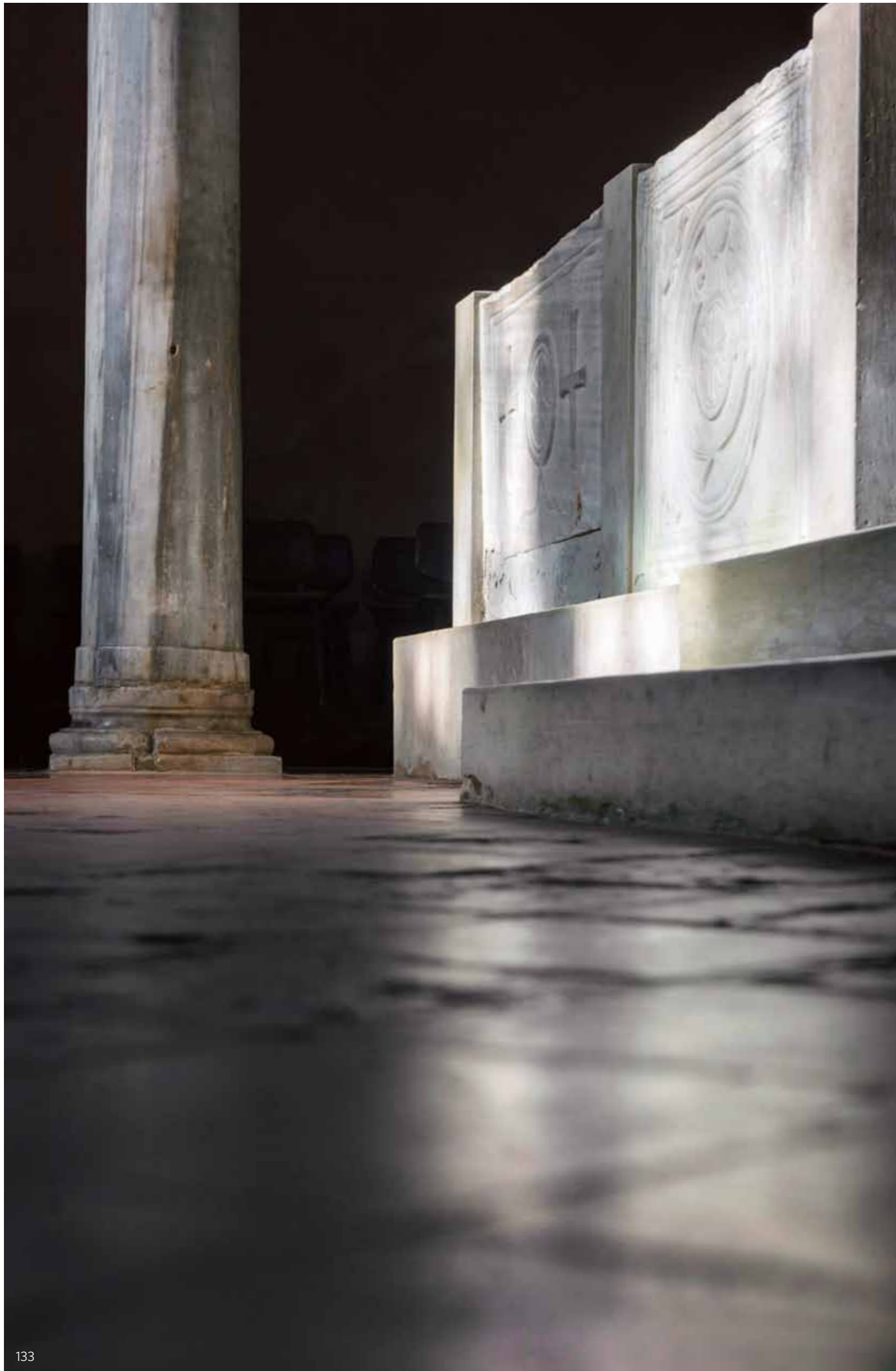
130

131

132

134

135

136

Kao što je to redoviti slučaj u ranokršćanskim crkvama, čitav prostor svetišta, dijela crkve u kojem se odvija obred, bio je ograden (Slika 133.). Ograda je bila mramorna, sastojala se od stubova i kamenih ploča - pluteja između njih. Sačuvani su brojni ulomci, više cjelovitih stubova i nekoliko ploča te ograde (Slike 134.-136.). Na osnovi arheoloških ostataka rekonstruiran je njezin tlocrt, te je 1932. godine bila obnovljena približno svojem izvornom izgledu. Zbog toga u Eufrazijevoj bazilici imamo izvrsnu priliku vidjeti kako je po liturgijskim

pravilima bio organiziran prostor u jednoj ranokršćanskoj crkvi. Ograda je, naravno, ukrašena simboličnim reljefima. Najčešće je u sredini ploče isklesan križ ili krizmon, ali ima i složenijih kompozicija. Krizmon unutar medaljona, koji ima sa strana par križeva asocira na tri križa Golgote. Par jelena okrenutih prema posudi - kantaru (*kantharos*) ilustracija su psalma u kojem se žedna životinja uspoređuje s ljudskom težnjom ka izvoru vjere. Jedinstven je prikaz krizmona okruženog velikim rogovima obilja i razigranim pticama.

PROSTORNA
IKONA

138

139

Čitavu likovnu opremu, arhitekturu, dekoraciju i figuralne prikaze u crkvi treba gledati kao jedinstvenu simboličnu sliku. To je prava „prostorna ikona“ u kojoj su različiti likovni elementi povezani u složeni prikaz vjere u uskrsnuće i vječni život. Dio „scene“ je, naravno, bio i oltar sa svojom dekoracijom, a potpuni smisao simbolična cjelina dobiva za vrijeme mise, kada svećenik za oltarom prinese euharistijsku žrtvu, refleks žrtve Kristove koja stoji na početku vjere u vječni život. Veliki ciborij u sredini svetišta savršeno se likovno uklapa u taj prostor, ali ne potječe iz 6. stoljeća kao ostala oprema

i dekoracija, već je „umetnut“ 1277. godine. Naravno da je i prije toga crkva imala ciborij te je sadašnji možda kopija onoga starijeg, čemu su u prilog i četiri kapitela koji potječu iz 6. stoljeća i vjerojatno su bili dio prethodnog ciborija (Slika 137.). Kapiteli su isklesani vrlo slično onima u arkaturi bazilike. Dvozonskog su tipa, a na prednjem paru isklesani su, na uglovima, orlovi raširenih krila. Između njih je križ, isklesan na proboj, odvojen od jezgre kapitela. Stražnji par ima na uglovima fantastične životinje – grifone, između kojih su glave lavova i volova (Slike 138. i 139.).

SANTERVINA TERRIBILIS LABS VNECCERTOROBOR E FIRMVM EXIGVMM MAGNO QVE CARENS T
 PVTRIMECTA VTVIDITS VBITOLABS VRAMPONDERESEDEM PROVIDV SETFIDEFERVENSARDORES
 ASDERVITAEDES FVNDAMENTALOCANSEREXITCVIMINATEMPLI QVASCERNISVPERVARIOFVLGEREMETALLO
 AMVO C

CIES SEPTEO CVO MILLE DVCE TIS VIRGINIS BS QVE PARE CVO SACRE SECVLVS ARE HOC OP
 EX VOTO PER FECIT EPSOTO PERPETVANOPIALJDES FIRMOGRIMBI

TEOPORA SVRGEBART XPI RATIVA POTERTIS SEPTEO CVO DE

EX VOTO PER FECIT EPSOTO PERPETVANOPIALJDES FIRMOGRIMBI

142

Gornji dio ciborija, koji se sastoji od četiri blago zašiljene arkade, izradili su venecijanski majstori, koji su na sličan način raznobojnim mramorom tada opremali unutrašnjost bazilike sv. Marka u Veneciji. I mozaike na ciboriju izradili su venecijanski umjetnici (Slika 140.). Stilski se mogu usporediti s mozaicima u nekim kupolama narteksa bazilike sv. Marka. Na prednjoj strani prikazano je Navještenje, što znači da se ponavlja prizor koji je nekoliko stotina godina prije izveden u apsidi. Prikaz Navještenja u simboličkoj je vezi s funkcijom oltara ispod ciborija, na kojemu se odvija euharistija kojom se evocira otkupiteljska žrtva na kraju Kristova zemaljskog života, koji počinje upravo navještenjem Bogorodici. Na preostalim stranicama ciborija prikazani su u okruglim medaljonima sveci koje se tada posebno štovalo u Poreču. Niz predvodi sv. Mauro - prvi s južne strane (Slika 142.).

Sadašnji oltar potječe iz 17. ili 18. stoljeća, a na njegovoj je prednjoj strani postavljena zanimljiva umjetnina (Slika 141.). To je srebrni i pozlaćeni predoltarnik - antependij, kojega je 1449.-1454. godine dao izraditi porečki biskup Ivan. Nažalost, do nas je došao teško oštećen jer su njegovi glavni dijelovi bili dvaput ukradeni. Prvi put 1699. godine iščupani su reljefi likova svetaca, te su morali biti nadomješteni novima, izrađenima u tada suvremenim oblicima baroknog stila. Ti su barokni reljefi ukradeni 1973. godine, a do danas nisu nađeni. Preostao nam je samo originalni ukrašeni okvir, koji sam za sebe predstavlja zanimljiv likovni rad. Uočava se da su pilastri, koji dijele niše u kojima su bili prikazani sveci, kapiteli i vijenci, izrađeni u oblicima rane renesanse uz dosljednu primjenu geometrijske perspektive, koja se tada počinje primjenjivati u likovnoj umjetnosti.

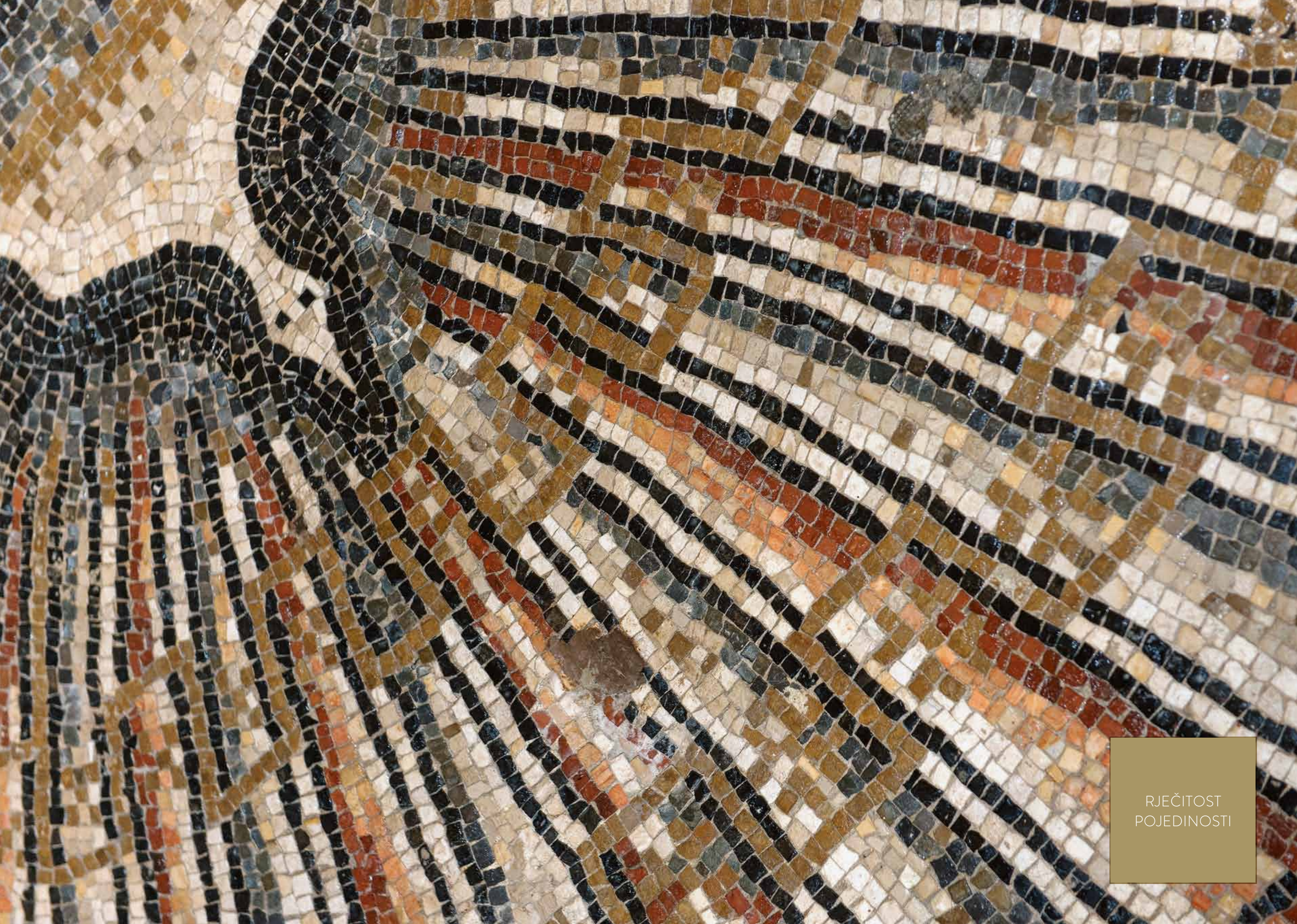
144

145

Bočne apside također su bile opremljene zidnim mozaicima, ali su od njih ostali samo manji ostaci pri vrhu kalote apside (Slike 144. i 145.). Na oba mozaika prikazan je Krist kako raširenih ruku polaže mučeničke krunice na glave para svetaca. Iako se sjajem ne mogu usporediti s kompozicijama u glavnoj apside, potrebno ih je pažljivo promotriti, jer predstavljaju najautentičniji dio među mozaicima u Eufrazijevoj bazilici. Sve do 20. stoljeća bili su sakriveni iza oltara (Slika 143.), tako da su izbjegli restauraciju u 19. stoljeću, kada je opsežno restauriran mozaik u glavnoj apside. Neke su kockice otpale, a dio pozlaćenih

potamnio je. Tako su morali izgledati i mozaici u glavnoj apside prije restauracije, kada su mnoge propale, a naročito potamnjele pozlaćene kockice, zamijenjene novima. Zbog toga nam veliki mozaik možda izgleda i neuvjerljivo predobro sačuvan i blještav, ali su pažljive znanstvene analize, prilikom kojih je čitava površina analizirana kockicu po kockicu, pokazale da je i glavni mozaik više od 80 posto autentičan. To znači da su, osim pozlaćenih površina, svi likovi, većina dekoracije i prikaza sačuvali svoju strukturu, to jest da pojedine kockice stoje na mjestu od vremena kada su postavljene, sredinom 6. stoljeća.

RJEČITOST
POJEDINOSTI

147

Prije izlaska iz bazilike potrebno je odati poštovanje jednom, na prvi pogled neuglednom predmetu, obješenom po sredini sjevernog zida crkve. Radi se o debeloj korodiranoj kamenoj ploči, na kojoj je isklesan poduži natpis (Slika 147.). U njemu se spominje biskupa Maura, čije je presvijetlo tijelo bilo preneseno na mjesto gdje je bio zagovornikom vjere i gdje je služio kao biskup. To je prvi pisani spomen porečkog zaštitnika svetog Maura i vjerojatno je ova ploča dio sarkofaga u kojem je njegovo tijelo – relikvija čuvano kada je bilo smješteno u crkvi. Vjerojatno je to bila neka od crkava iz 4. ili 5. stoljeća. Od tih crkava

nisu ostale samo uspomene, već i ozbiljni ostaci, koje su arheolozi dugo godina proučavali. Naročito su dobro sačuvani njihovi mozaički podovi, koje upravo iz sjevernog broda crkve možemo dijelom vidjeti kroz otvore koji su napravljeni u podu (Slike 146. i 148.). Prvi mozaik koji ćemo vidjeti, u dubini od približno jednog metra, pod je bazilike Predeufrazijane iz 5. stoljeća. Taj se pod proteže čitavom površinom ispod poda sadašnje crkve. Šezdeset centimetara dublje vidi se pod crkve iz 4. stoljeća, koja se protezala do pravca sadašnje sjeverne arkature u bazilici.

148

Stari podni mozaici do današnjih su dana dobro sačuvani, jer su, zapravo, bili u funkciji tek po stotinjak godina, kada su zatrpani jer je preko njih sagrađena nova bazilika. Naravno da je i Eufrazijeva bazilika imala luksuzni višebojni mozaički pod, ali je on tijekom 1400 godina gotovo potpuno propao. U 15. stoljeću još je bilo moguće pročitati natpise u podu, a u 19. stoljeću izrađen je crtež onoga što je ostalo u južnom brodu. Mali preostali dio možemo pogledati ako se uputimo do južne bočne apsida (Slika 151.). Taj fragment, sačuvan jer je iznad njega bio izgrađen oltar i demontiran tek u 20. stoljeću, može nam dočarati kako je i

dekorirani šareni pod doprinio ukupnom umjetničkom doživljaju raskošne crkve.

Ljubitelji povijesnih umjetnina ne bi trebali propustiti pogledati veliku sliku „Posljednja večera“ venecijanskog slikara Palme Mladega s početka 17. stoljeća, koja je postavljena u sakristiji na južnoj strani crkve. U prostoriji pred sakristijom nalaze se rezbarene korske klupe izrađene oko 1450. godine (Slika 150.). U kapeli sv. Križa na glavnom je oltaru drveno oslikano raspelo, majstorski rad venecijanskog rezbarstva iz druge polovice 15. stoljeća (Slika 149.).

149

150

151

IMPRESSUM

Voditelj projektne aktivnosti

Vladimir Torbica

Koordinatorice projektne aktivnosti

Sandra Ilić

Bojana Puljko

Nakladnik

Istarska županija – Regione Istriana

Za nakladnika

Studio Sonda d.o.o. – Jelena Šimunović, Sean Poropat

Autor teksta

Ivan Matejčić

Urednik

Robert Matijašić

Dizajn

Studio Sonda d.o.o. - Tina Erman, Sean Poropat, Jelena Šimunović, Aleksandar Živanov

Fotografije

Hassan Abdelghani, Dušan Đorđević, TZ Istra/I. Zirojević (Strana 20.),
Ivo Puniš (Strane 91. i 195.)

Lektura i korektura teksta

Ivana Barišić Oharek, Obrt Baraohara

Realizacija

Studio Sonda d.o.o.

Tisak

Intergrafika, Zagreb

Naklada

600 primjeraka

Projektnu aktivnost provela je

Istarska županija – Regione Istriana

Europsku uniju čini 28 zemalja članica koje su odlučile postupno povezivati svoja znanja, resurse i sudbine. Zajednički su, tijekom razdoblja proširenja u trajanju od 50 godina, izgradile zonu stabilnosti, demokracije i održivog razvoja, zadržavajući pritom kulturnu raznolikost, toleranciju i osobne slobode. Europska unija posvećena je dijeljenju svojih postignuća i svojih vrijednosti sa zemljama i narodima izvan svojih granica.

Kontakt:

Istarska županija

Upravni odjel za kulturu

Vladimir Torbica

Novigrad, Mlinska ulica 4b

Tel.: +385 52 351 470

Fax: +385 52 351 691

e-mail: kultura@istra-istria.hr

www.istra-istria.hr

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Sveučilišna knjižnica u Puli

UDK 726.6(497.5 Poreč)

MATEJČIĆ, Ivan

Eufrazijana - katedrala u Poreču /

<autor teksta Ivan Matejčić ; fotografije

Hassan Abdelghani... et al.>. - Pula :

Istarska županija, 2014.

ISBN 978-953-96439-9-5

